

Lunds universitet
Socialhögskolan
Socialt arbete med drogmissbrukare
SOL 065
Vårterminen 2006

Borta bra men hemma billigast?

**En studie av vad som påverkar socialsekreterares val av insatser i Karlskrona och
Karlshamns kommun**

Författare: Susanne Håkansson
Emmeline Tigerman

Handledare: Staffan Blomberg

ABSTRACT

The purpose of this essay was to investigate and analyze affecting factors concerning social workers in two different municipality social services, Karlskrona and Karlshamn, working with cases of youth drug abuse. We wanted to see what affects social workers in their choices of assessments of youth drug abusers. We wanted to find out whether the organizational aspects or the cliental qualities affect the social workers more than the other in the choices of assessments. Among the cliental qualities we used in this essay, gender was the most important quality and therefore the quality we wanted to pay special attention to. When it came to the organizational aspects we paid special attention to the social workers boundaries of agency. Our survey was carried out as a vignettesurvey with complementary interviews as means to deepen the outcome of the results. Our survey showed that social workers are first and foremost affected by the organization in their choices of assessments. The organization in its turn decides which cliental qualities that are important in the municipality and thereby the qualities the social workers are affected by in their choices of assessments.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING	Sida
Förord	5
1. INLEDNING	6
<hr/>	
1.1 Problemformulering	6
1.2 Syfte och frågeställningar	8
1.3 Metodredovisning för insamling av data	9
1.3.1 Vinjettmetoden	9
1.3.2 Intervjuer	11
1.4 Urval av kommuner samt respondenter	11
1.5 Tillvägagångssätt vid undersökningens genomförande	12
1.6 Konstruktion av vinjettfall	13
1.6.1 Presentation av vinjetter	15
1.7 Tillvägagångssätt i analysarbetet av vinjetter och intervjuer	16
1.8 Validitet/reliabilitet	16
1.8.1 Validitet	17
1.8.2 Reliabilitet	18
1.9 Etiska överväganden	18
1.10 Presentation av undersökningens källor	18
1.11 Fortsatt framställning	20
2. TIDIGARE FORSKNING	20
<hr/>	
2.1 Presentation av tidigare studier inom vårt problemområde	20
2.2 Sammanställning av tidigare forskning	21
3. TEORETISKA REFERENSRAMAR	26
<hr/>	
3.1 Gräsrotsbyråkrater	26
3.2 Människobehandlande organisationer	28
4. REDOVISNING AV UNDERSÖKNINGENS KOMMUNER	29
<hr/>	
4.1 Presentation av undersökningens kommuner	30
4.1.1 Karlskrona kommun	30
4.1.2 Karlshamns kommun	35

5. VINJETTUNDERSÖKNINGEN **38**

5.1 Vinjett 1 **39**

5.1.1 Karlskrona kommuns val av insatser gällande vinjett 1 avseende Lina 40

5.1.2 Karlskrona kommuns val av insatser gällande vinjett 1 avseende Kristian 40

5.1.3 Karlshamns kommuns val av insatser gällande vinjett 1 avseende Lina 41

5.1.4 Karlshamns kommuns val av insatser gällande vinjett 1 avseende Kristian 42

5.2 Sammanställning av resultaten från vinjett 1 **43****5.3 Vinjett 2** **44**

5.3.1 Karlskrona kommuns val av insatser gällande vinjett 2 avseende Tova 45

5.3.2 Karlskrona kommuns val av insatser gällande vinjett 2 avseende Linus 46

5.3.3 Karlshamns kommuns val av insatser gällande vinjett 2 avseende Tova 47

5.3.4 Karlshamns kommuns val av insatser gällande vinjett 2 avseende Linus 48

5.4 Sammanställning av resultaten från vinjett 2 **49****5.5 Vinjett 3** **50**

5.5.1 Karlskrona kommuns val av insatser gällande vinjett 3 avseende Sofie 51

5.5.2 Karlskrona kommuns val av insatser gällande vinjett 3 avseende Henrik 51

5.5.3 Karlshamns kommuns val av insatser gällande vinjett 3 avseende Sofie 52

5.5.4 Karlshamns kommuns val av insatser gällande vinjett 3 avseende Henrik 54

5.6 Sammanställning av resultaten från vinjett 3 **55****5.7 Respondenternas handlingsutrymme** **56**

5.7.1 Karlskrona kommun 56

5.7.2 Karlshamns kommun 57

6. ANALYS **58**

6.1 Analys av undersökningens resultat **58**

7. SLUTDISKUSSION **65**

KÄLLFÖRTECKNING **69****Bilaga 1 Intervjuguide** **71**

Förord

Att som yrkesverksam socionom ha god självkänedom samt vara medveten om vad som påverkar ens bedömningar och beslut i klientarbete anser vi är grundläggande för att utöva ett professionellt socialt arbete.

Vi vill börja med att ge oss själva en stor eloge, trots fint väder, nya lockande vårkläder i stadens skyltfönster och en stor glasslängtan har vi lyckats färdigställa vår uppsats i tid!

Vi vill rikta ett tack till vår resvane handledare Staffan Blomberg för stöd och råd under uppsatsarbetets gång. Naturligtvis förtjänar även undersökningens respondenter ett STORT tack för att de har tagit sig tid att medverka i undersökningen. Tack för gott fika och ett välfungerande samarbete!

Slutligen, från oss två till er alla, ett riktigt stort TACK!

Lund i maj, 2006

Emmeline, Susanne

1. INLEDNING

Vi, Susanne Håkansson och Emmeline Tigerman, är två studenter som läser socionomutbildningens sjätte termin i Lund. Vi har båda gjort vår praktik där missbruksarbete av olika slag var ett stående inslag. När vi satt och diskuterade våra respektive praktikplatser upptäckte vi vid ett flertal tillfällen att vi hade väldigt olika uppfattningar om hur en enhet inom socialtjänsten fungerar, vad de har att erbjuda för insatser samt hur man arbetar som socionom i de olika enheterna. Detta fenomen tyckte vi var värt att stanna vid och vi ville därför ta vara på chansen, som uppsatsskrivandet ger, att fördjupa oss i skillnader av detta slag.

1.1 Problemformulering

Dagens missbrukarvård är omdebatterad. Det har framkommit av Narkotikakommisionens slutbetänkande från år 2000 att skillnaderna mellan olika kommuner är avsevärda när det gäller att erbjuda och genomföra meningsfulla och långsiktiga behandlingsinsatser för missbrukare. Ekonomiska svårigheter hos kommunerna är en bidragande orsak till att vården för missbrukare på många håll är otillräcklig. Kommissionen menar vidare att det kommunala ansvaret innebär att ambitionsnivån och engagemanget varierar kraftigt mellan kommunerna emellan (Socialdepartementet, 2000).

Det är inte sällsynt förekommande att kommunens ekonomiska förutsättningar, lokala arbetssätt och rutiner samt handläggarnas personliga värderingar styr i dagens sociala arbete. Detta finner man stöd för i studier om klienternas upplevelser av socialtjänsten (Socialstyrelsen, 2004a). Socialstyrelsen startade hösten 2001 projektet *Nationellt stöd för kunskapsutveckling inom socialtjänsten*. Genom projektet vill man verka för en socialtjänst som bygger på vetenskap och beprövad erfarenhet. En ambition är att standardisera och göra socialarbetarnas arbete enhetligt vilket bland annat har tagit sig uttryck i utarbetandet av nationella riktlinjer för missbrukarvården (Socialstyrelsen, 2004b).

Socialarbetare som arbetar med utredning och vårdbedömning inom socialtjänstens missbrukarvård möter kontinuerligt människor som är i behov av hjälp för sina drogproblem. Till sitt förfogande har socialsekreterarna en mängd resurser som innefattar olika typer av vård och behandlingsinsatser. En förutsättning för att hjälpprocesser ska komma till stånd är att det fattas beslut om vilka typer av insatser som ska beviljas de människor som söker hjälp (Blomqvist, Wallander 2005). I Socialtjänstlagen (2001:453) 5 kap 9 § stadgas det att

*socialnämnden skall aktivt sörja för att den enskilde missbrukaren får den hjälp och vård som han eller hon behöver för att komma ifrån missbruket /.../ (Nya sociallagarna, 2005). Lagen anger däremot inte hur socialtjänsten ska agera för att hjälpa den enskilde. Det är således en uppgift för socialtjänsten och dess företrädare att fastställa vilken typ av insats som ska beviljas en enskild person. Detta beslutsutrymme som utgör en direkt konsekvens av socialtjänstlagens karaktär av målinriktad ramlag medför nästan med nödvändighet att det finns större eller mindre individuella eller lokala variationer i besluten om vem som ska få vilken missbrukarvård (Blomqvist, Wallander, 2005). Resultat från Socialstyrelsens (2004a) studie *Narkomanvård på lika villkor?* talar för att vi inte på förhand kan förutsäga vilken typ av behandling en missbrukare får och att missbrukare behandlas olika. Det innebär att vem som ska få vilken missbrukarvård varierar beroende på vem som fattar beslutet och i vilken kommun beslutet fattas. Blomqvist och Wallander (2005) menar att det finns tydliga indikationer på skillnader mellan kommuner när det gäller vilka klienter som överhuvudtaget erbjuds bistånd och vilka grupper av klienter som hänvisas till exempelvis institutionsvård.*

Det har genomförts undersökningar om vilka faktorer som påverkar bedömningen i missbruksärenden. Det undersökningarna har gemensamt är att de utgår från att olika organisatoriska förhållanden samt olika klientegenskaper påverkar i valet av insatser (Socialstyrelsen, 2004a, Blomqvist, Wallander, 2005). Blomqvist och Wallander (2005) menar att även socialsekreteraren påverkar bedömningar och beslut men att denna påverkan är svår att fånga. Att fånga den ”tysta kunskap” socialarbetaren sitter inne med och avgöra dess betydelse för vårdbedömningen är en mycket svår uppgift som vi inte har för avsikt att undersöka i denna uppsats. Vi är medvetna om att socialsekreteraren är ”en bricka i spelet” och en del av kontexten och har således också en given påverkanskraft. I Socialstyrelsens (2004a) *Narkomanvård på lika villkor?* framkommer det att socialsekreterarens personspecifika egenskaper såsom ålder, utbildning etc i ringa utsträckning påverkar valet av insatser varför faktorer som dessa inte kan tillskrivas någon avsevärd betydelse. Med hänsyn av detta har vi valt att lyfta fokus från socialsekreterarens till organisationens påverkan för valet av insatser. Med ovanstående som utgångspunkt har vi för avsikt att ställa klientens problematik och egenskaper, som är grunden för vårdbehovet, mot organisatoriska aspekter för att se vad som har störst inverkan på socialsekreteraren i valet av insatser.

I forskningen framställs könet hos klienten som en av de mest avgörande och betydelsefulla egenskaperna i bedömningen av vilken insats som är lämplig. Bland annat i *Narkomanvård på*

lika villkor? (2004a) visar resultaten på att könet har betydelse för vilken insats klienten får. Trots snarlika klienter med en liknande missbruksproblematik tilldelas manliga och kvinnliga klienter insatser av olika slag. Klienter med olika kön men med samma allvarliga missbruk och sociala situation behandlas således på olika sätt (ibid).

Liksom Blomqvist och Wallander (2005) ovan menar Oscarsson (2000) att socialtjänstlagens ramlagskaraktär ger kommunerna stort utrymme för lokala tolkningar och tillämpningar av den lagstadgade skyldigheten att erbjuda missbrukare vård. Blomqvist och Wallander (2004) för fram att kommunerna idag har ett ökat ansvar för organiseringen av missbrukarvården och att kommunerna har alltmer begränsade resurser samt en åtstramad ekonomi. Vi ställer oss frågan om dessa faktorer kan medföra att socialsekreterare idag får ta större hänsyn till sin organisations förutsättningar i sina vårdval än tidigare? Kan dessa omständigheter ses som en indikator på att socialsekreterarnas handlingsutrymme har begränsats? Kan vi i sådana fall härleda detta till att klienterna drabbas på bekostnad av de begränsade resurserna?

Likväl socialsekreterarna som klienterna påverkas av den organisation socialsekreteraren arbetar inom. Socialsekreteraren arbetar i en organisation som är byråkratisk, administrativ och kontrollerande. Socialsekreteraren ska arbeta efter lagar, regler och rutiner samtidigt som hon ska kunna möta varje hjälpsökande efter dennes behov. Inom socialarbetarens organisation verkar många disciplinerande krafter, krafter som finns i handläggningsrutinerna och i ritualerna, i arbetets organisering och i verksamhetens miljö. Klientarbetets dualism framträder hos socialsekreteraren som en ambivalens, å ena sidan finns en genuin önskan om att hjälpa, å andra sidan finns det byråkratiska, reglerna, normerna och kontrollen. Hur pass medvetna är socialsekreterarna om detta? De vill väl med sitt arbete men begränsas av disciplineringen. Det ekonomiskt hårdnade klimatet har inte underlättat utvecklingen inom det sociala arbetet. Det tycks snarare ha lett till att mycket av det byråkratiska, det kontrollerande och det normaliserande finns kvar och kanske till och med har förstärkts (Billquist, 1999).

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att undersöka och analysera vad som påverkar socialsekreterares val av insatser inom missbruksvården för ungdomar i Karlskrona och Karlshamns kommun.

- Kan några klientegenskaper ses som mer väsentliga än andra i valet av insatser?
- Vilken betydelse har klientens kön vid valet av insatser?

- På vilket sätt styr organisatoriska aspekter t ex ekonomiska resurser, kommunens behandlingsinsatser, kommunens policy, kommunens behandlingshemskontakter socialsekreterare i valet av insatser?
- Hur stort handlingsutrymme har socialsekreterare i förhållande till den organisation de arbetar i?

I den här undersökningen definierar vi ungdomar som de personer som befinner sig i åldern 13-21 år. När vi diskuterar begreppet missbruk avser vi narkotikamissbruk och utgår ifrån den legala definitionen där allt icke-medicinskt bruk av narkotika¹ ses som missbruk (Norström, Thunved, 2005).

1.3 Metodredovisning för insamling av data

Vi har i vår uppsats valt att använda oss av en kvalitativ metod för att samla in vår empiri. Den kvalitativa metoden är deskriptiv och går på djupet för att undersöka de innebörder och meningsstrukturer som människan har och på så sätt försöker metoden förstå varför människan handlar och beter sig som den gör (Halvorsen, 1992). För att kunna genomföra vår undersökning har vi valt att använda oss av olika tekniker i form av vinjettmetoden samt en semistrukturerad intervju (se bilaga 1). Den form av vinjettstudie som vi har använt oss av är en studie av typfallskaraktär. En studie av detta slag karaktäriseras av att respondenten fritt får resonera kring ett antal fiktiva fallbeskrivningar. Metoden lämpar sig bäst för mindre studier med ett fåtal respondenter (Jergerby, 1999).

Vi har använt oss av både primär och sekundär data. Våra primärdata består av vinjettfall som två socialsekreterare från Karlskrona kommun samt en socialsekreterare och en behandlingsassistent från Karlshamns kommun tagit del av. Vi har även genomfört uppföljande intervjuer med respondenterna för att fördjupa undersökningens resultat. Vi har dessutom intervjuat en person med arbetsledaransvar från respektive kommun som har god kännedom om kommunens missbrukssituation. Våra sekundärdata består av aktuell forskning samt relevant teorilitteratur. Detta material ligger till grund för denna uppsats. Vi kommer fortsättningsvis att använda begreppet vinjett och fallbeskrivning synonymt.

1.3.1 Vinjettmetoden

Vinjettmetoden innebär att en respondent, i vårt fall socialsekreteraren, ställs inför en beskrivning av en person, ett skeende eller en situation som försetts med karaktäristiska som

¹ Definitionen av vad som är narkotika finns i 8 § Narkotikastrafflagen.

forskaren anser är viktiga och avgörande i en bedömningssituation (Jergeby, 1999). Till denna vinjett följer sedan ett antal frågor för respondenten att ta ställning till. Vinjettmetoden består således huvudsakligen av den inledande berättelsen samt respondentens reaktioner på den.

Jergeby (1999) skriver att vinjettmetoden främst har använts i Sverige för att studera hur lika eller olika socialarbetare bedömer samma ärende samt vad variationerna i bedömningar och beslut beror på. Vi valde vinjettmetoden för vår undersökning därför att den anses ge en möjlighet att studera hur socialsekreterare gör bedömningar inom den kommunala missbrukarvården. Vi vill med hjälp av metoden belysa vad som påverkar socialsekreterares val av insatser och anser oss bäst kunna göra detta med verklighetstroga fallbeskrivningar där socialsekreterare motiverar och resonerar kring de faktorer som påverkar i valet av insatser.

För att se vilka uppgifter i vinjetterna som leder respondenten fram till ett visst svar varierar man systematiskt variabelvärden såsom ålder, kön, grad av missbruk hos karaktärerna etc. Målet med denna variation är att få fram kausala samband, det vill säga att visa att vissa egenskaper har betydelse för hur människor bedömer situationer. För att få fram ett resultat som visar på skillnader mellan respondenternas svar är det viktigt att konstruera vinjetter med så stor spridning av variabelerna som möjligt (ibid). I denna undersökningen har vi dock ej systematiskt varierat våra variabelvärden i vinjetterna då vi gör en vinjettstudie av typfallskaraktär som karaktäriseras av att respondenterna fritt får resonera kring vinjetterna.

Kritik mot metoden är svårigheten i att mäta det man vill mäta, metoden återföljs således av vissa validitetsproblem. Vinjetterna kan av respondenterna tolkas som alltför fiktiva och risken föreligger alltid att respondenten gett ett annorlunda svar om denne haft tillgång till ytterliggare information. Ett grundläggande problem är att respondenten är medveten om att vinjetten är fiktiv, det är därför möjligt att respondenten gör ställningstaganden som den annars inte skulle göra. Motargumentet till denna kritik är att hypotetiska situationer snarare breddar perspektivet hos den enskilde respondenten. En risk kan även vara att respondenten svarar utifrån sin egen föreställning om hur svaren borde vara (ibid).

En fördel med att använda sig av vinjettmetoden är att man genomgående har samma utgångspunkt för alla respondenter och därmed får fram ett jämförbart material (ibid).

1.3.2 Intervjuer

Våra intervjuer genomförde vi utifrån en semistrukturerad intervjuguide. Genom att använda en intervjuguide kunde vi vara flexibla i det sätt vi ställde frågorna på (Halvorsen, 1992). Vår intervjuguide innehåller dels uppföljande frågor kring vinjetterna och dels generella frågor om organisationen och dess påverkan till respondenterna. Även generella frågor om missbrukssituationen bland ungdomar i kommunen återfinns i intervjuguiden vilka är avsedda att besvaras av en arbetsledare inom respektive organisation.

Den personliga närvaron innebär att man kan underlätta förståelsen för vissa frågor, att man kan reda ut missförstånd och att svaren kan fördjupas. Dessutom kan intervjuaren genom sina kommentarer till intervjusituationen underlätta tolkningen av det insamlade materialet. En nackdel med intervjuer är att intervjuarens personlighet och arbetssätt kan påverka intervjuresultatet. Ytterligare en nackdel kan vara att respondenterna svarar på ett visst sätt för att göra ett gott intryck och inte verka okunniga. De svarar som de tror att intervjuaren önskar att de ska svara (ibid).

1.4 Urval av kommuner samt respondenter

Vi har valt att rikta in vår undersökning på hur narkotikamissbrukande ungdomars vårdbehov bedöms på en utredningsenhet inom Familje- och ungdomssektionen i Karlskrona kommun samt på en öppenvårdsenhet avsedd för ungdomar i Karlshamns kommun. Öppenvårdsenheten Fridhem i Karlshamns kommun är den enhet under socialförvaltningen som ansvarar för upprättandet av behandlingsplaner för missbrukande ungdomar i kommunen. Den myndighetsutövande enheten Barn- och familj utreder ungdomens behov och föreslår sedan lämplig insats. Det är dock enbart när utredningen mynnar ut i placering som Barn- och familjeenheten följer hela ärendet. Eftersom undersökningens vinjetter i Karlshamns kommun av kommunens personal bedömdes tillhöra öppenvården var det öppenvårdsenheten Fridhem som fick bedöma vinjetterna och föreslå lämpliga insatser. Vår utgångspunkt var att ta kontakt med en utredningsenhet från respektive kommun för att bedöma de vinjetter som vi har konstruerat, men då socialtjänstens organisering i Karlshamns kommun satte käppar i hjulet för oss fick vi istället kontakta öppenvårdsenheten Fridhem.

Vi har gjort ett bekvämlighetsurval när det gäller kommunerna i vår undersökning. Anledningen till att vi valde Karlskrona och Karlshamns kommun är att en av oss har gjort sin

praktiktermin i en av kommunerna samt att den andre av oss är uppväxt i den andra kommunen.

För att få reda på hur kommunerna bedömer i missbruksärenden gällande ungdomar valde vi att kontakta två socialsekreterare från Karlskrona kommun. Vi valde att även kontakta en socialsekreterare från Karlshamns kommun som tog på sig uppgiften att utse ytterligare en kollega till att medverka i undersökningen. I och med att Fridhemsgruppen enbart har två anställda socialsekreterare fanns det ingen möjlighet för båda socialsekreterarna att delta i undersökningen vilket vi fick reda på vid intervjutillfället då den ena socialsekreteraren hade en behandlingsassistent vid sin sida. Behandlingsassistenten hade dock stor kännedom och kunskap om vilken vård som lämpar sig för missbrukande ungdomar i olika situationer. Behandlingsassistenten har i undersökningen fått representera kommunen på samma sätt som socialsekreteraren och gjort sin egen bedömning av vinjetterna. Samtliga respondenter tilldelades därmed uppgiften att representera sina kommuner i bedömningarna. Anledningen till att vi har valt två respondenter och inte enbart en som representant för respektive kommun bottnar inte i, att vi vill studera individuella skillnader mellan respondenterna i bedömningen, utan i det faktum att det är en strategi för att undersöka könets betydelse hos klienten i respondenternas val av insatser (se vidare 1.5).

Genom att även intervjua två arbetsledare inom socialtjänsten med stor erfarenhet av missbrukssituationen i respektive kommun har vi fått en bredare bild och djupare förståelse för kommunernas arbete med narkotikamissbrukande ungdomar samt vilka insatser kommunerna har att erbjuda dessa ungdomar.

1.5 Tillvägagångssätt vid undersökningens genomförande

Vi fick med ett undantag kontakt med samtliga respondenter i undersökningen via e-mejl och telefon där vi berättade om vår tanke med uppsatsen. Den som vi ej hade personlig e-mejl eller telefonkontakt med blev utsedd av dennes kollega att delta i undersökningen. Alla socialsekreterare vi kontaktade var tillmötesgående trots den tidspress de arbetar under. Vid telefonsamtalen bestämdes datum för utskick av de vinjetfall vi konstruerat, ett datum för inlämning av respondenternas svar på vinjetterna samt ett datum för den uppföljande intervjun med respondenterna. Vi valde även att kontakta två personer med arbetsledaransvar som inom respektive kommun har stor kännedom om missbrukssituationen och bestämde ett datum för intervju med dem.

I vår undersökning ombads respondenterna göra en bedömning av vilka insatser de ansåg ungdomarna i fallbeskrivningarna vara i behov av. Vi ville även att respondenterna skulle motivera sina val av insatser samt närmare beskriva vilka förhållanden i vinjetterna som påverkat dem i valet av insatser. Vi bad respondenterna representera sin kommun och således utgå från kommunens sätt att handlägga och bedöma i ärenden. De ombads utgå från sin kommuns ekonomiska förutsättningar och göra en realistisk bedömning i vanlig ordning.

Vinjetterna skickades ut till två respondenter i respektive kommun som tilldelades tre fallbeskrivningar var. En av respondenterna i respektive kommun fick de fall som representerar unga missbrukande kvinnor och den andra respondenten i kommunerna fick de fall som representerar unga manliga missbrukare. Respondenterna ombads att inte diskutera fallen med varandra innan de bestämt sig för en lämplig insats, de var således ovetande om att de bedömde samma fall där den enda skillnaden var könsegenskapen. Vinjetterna följdes sedan upp av en intervju med övervägande öppna frågor och öppna svarsalternativ som respondenterna fick besvara muntligen. Anledningen till att vi utformade en intervjuguide med övervägande öppna frågor och öppna svarsalternativ var att respondenten skulle få möjlighet att helt fritt få tänka och resonera kring fallbeskrivningarna utifrån sin egen kommuns förutsättningar. I den uppföljande intervjun som genomfördes kommunvis ställde vi bland annat frågor om organisationens påverkan, respondentens eget handlingsutrymme samt klientegenskapernas påverkan vid valet av insatser.

Vi har således genomfört två gruppintervjuer om två personer samt två intervjuer med enskilda personer med arbetsledaransvar. Samtliga intervjuer, såväl som på en, har genomförts på respondenternas arbetsplats. Den ena gruppintervjun genomfördes i en av respondenternas hem. Intervjuerna varade cirka 120 minuter per respondentgrupp. Intervjuerna med respektive arbetsledare tog cirka 60 minuter vardera. Varje intervju spelades in på band efter att vi fått respondenternas godkännande. För att underlätta vidare analys, transkriberade vi sedan intervjuerna.

1.6 Konstruktion av vinjetfall

De fallbeskrivningar som presenteras i denna uppsats återger inte kompletta livshistorier utan är begränsade till vissa aspekter av ungdomars liv. Det centrala i fallbeskrivningarna är missbruket och ungdomens sociala situation. Livshistoriska berättelser med sådana begränsningar brukar kallas fallbeskrivningar (Andersson, 1991). Fallbeskrivningarna har

konstruerats efter genomläsningar av Berit Anderssons (1991) studie *Att förstå drogmissbruk*, Christina Anderssons (1995) studie *Marias barn- om ungdomars väg in i missbruk av alkohol och andra droger* samt Arne Kristiansens (1999) avhandling *Fri från narkotika – om kvinnor och män som har varit narkotikamissbrukare*. Vi har även använt oss av personliga iakttagelser från arbete med missbruk i konstruktionen av fallen.

Blomqvist och Wallander (2005) för i sin undersökning *Vad styr vårdvalen?* fram att för att kunna ta reda på vilka klientegenskaper som är avgörande för insatsvalen bör man använda varierade vinjetter. Vi har valt att konstruera vinjetter som utgörs av klientbeskrivningar vilka kan delas upp i klientvariabler och klientegenskaper. Med klientvariabler menar vi klientens kön, ålder, missbruksmedel, missbrukets varaktighet och social situation. Med klientegenskaper avser vi de olika värden klientvariablerna kan anta, som t ex tjej/kille, yngre/äldre, röka hasch/injicera amfetamin, nybliven/erfaren missbrukare samt fungerande nätverk/bristfälligt nätverk.

Vid konstruktionen av vinjetter menar Jergeby (1999) att en vinjett bör uppfylla fyra grundkriterier: den ska vara lätt att följa och förstå, den ska vara logisk, trovärdig och inte för komplex så att respondenten tappar tråden. Jergeby menar vidare att man systematiskt bör variera variabler såsom ålder, kön, grad av behov etc hos karaktärerna i vinjetterna för att säkerställa att respondenten ger ett svar som är väsentligt för undersökningen. För att få fram ett jämförbart resultat bör man sträva efter att skapa variabler med så stor spridning som möjligt. Vi har tagit hänsyn till Jergebys instruktioner vad gäller spridning i kön, ålder och grad av behov samt gjort tillägg i form av ungdomens sociala situation och missbrukets varaktighet. Det centrala i vinjetterna som vi har lagt mest fokus vid är missbruksproblematiken och ungdomens sociala situation varför vi försökt variera dessa variabler i så stor utsträckning som möjligt.

Vi har belyst familjen, kamratgruppen och skolan i vinjetterna vilka enligt Andersson (1995) är faktorer som har stor betydelse för ungdomars väg in i missbruk. Kristiansen (1999) menar med stöd i missbruksforskningen att man kan dra slutsatsen att det bland narkotikamissbrukare finns en överrepresentation av personer som varit ekonomiskt och socialt missgynnade under uppväxten. Sambandet mellan uppväxtvillkor och missbruk är däremot inte entydigt då det finns undersökningar, exempelvis Vinnerljungs (1998), som visar på att barn som växer upp under socialt problematiska förhållanden kan frigöra sig från dessa

förhållanden och inte hamna i missbruk. Kristiansen (1999) för vidare fram att även om sambandet mellan uppväxtvillkor och missbruk inte är entydigt talar överrepresentationen av individer med socialt problematiska uppväxtvillkor ett alltför tydligt språk för att man ska kunna negligera dess betydelse. Kristiansen menar att den samhälleliga utslagning som ett narkotikamissbruk vanligtvis innebär ofta inletts redan innan individerna kommit i kontakt med narkotikan. Det är vanligt att dessa ungdomar även haft skolproblem, vilket kan tolkas som ett tidigt tecken på utslagning. Kristiansen menar vidare genom Hessle (1987, 1992) att det kan finnas ett samband mellan missbrukande ungdomar och deras föräldrars livshistorier.

Våra vinjetter består av tre unga kvinnliga samt tre unga manliga missbrukare med olika allvarlighetsgrad i missbruket och i deras sociala situation, problematiken är således eskalerande. Den första vinjetten representerar en person med mindre allvarlig social situation och ett missbruk av narkotika som inte lett till allvarligare problem. Den andra vinjetten representerar en person med en mer allvarlig social situation och ett mer påtagligt missbruk än i den första vinjetten. Den tredje vinjetten representerar en person med en än mer uttalad social problematik och ett mer uttalat missbruk än i de föregående vinjetterna. Vi har således konstruerat tre stycken grundvinjetter med varierad problematik, varje vinjett har sedan varierats genom att egenskapen kön har bytts ut. Sammanlagt har vi därför tre stycken grundfall som sedan konstruerats till sex stycken fallbeskrivningar, varav tre berör manliga missbrukare och tre berör kvinnliga.

Efter att vi konstruerat vinjetterna valde vi att skicka ut dessa för genomläsning till två professionella socialsekreterare som ej medverkar i denna undersökning för att få deras bedömningar och kommentarer av vinjetterna.

1.6.1 Presentation av vinjetter

Nedan kommer vi att presentera korta sammanställningar av de tre grundvinjetter som vår undersökning bygger på. Vi har valt att avköna vinjetterna genom att använda begreppet ”ungdom” som representerar både det kvinnliga och det manliga könet. Läsaren ska således kunna se att varje vinjettfall belyser både en missbrukande kille samt en missbrukande tjej. Vinjetterna kommer i sin helhet att presenteras i undersökningens resultatdel (se kap 5).

Den första vinjetten behandlar en haschmissbrukande 16-årig ungdom som bidrar till sin familjs försörjning då ungdomens mamma är långtidssjukskriven och pappan är

deltidsarbetande. Ungdomen uttrycker just nu ingen önskan om att sluta missbruka. *Den andra vinjetten* behandlar en haschmissbrukande 13-årig ungdom som även har provat amfetamin vid ett tillfälle. Ungdomens föräldrar befinner sig ofta ute på arbetsresor varför ungdomen ofta är ensam hemma. Ungdomen umgås idag med ett gäng i skolan som är "lite utanför". Ungdomen ser inte sig själv som en missbrukare. *Den tredje och sista vinjetten* behandlar en 18-årig ungdom med ett missbruk som har pågått under en period av fyra år, varav ungdomen sedan ett år tillbaka har injicerat amfetamin. Ungdomen har inte sedan födseln haft kontakt med sina biologiska föräldrar. Efter att ha bott hos sin moster sedan ungdomen idag lämnat hemmet. Ungdomen försörjer sitt missbruk genom kriminalitet. Mostern har ingen energi till att orka ta tag i situationen. Ungdomen har en önskan om att sluta missbruka och har därför vänt sig till socialtjänstens fältgrupp.

1.7 Tillvägagångssätt i analysarbetet av vinjetter och intervjuer

För att lägga en grund till undersökningens analys har vi valt att presentera socialsekreterarnas val av insatser vinjett för vinjett. För att underlätta för läsaren har vi, efter varje genomgången vinjett, sammanställt resultaten samt försökt urskilja mönster i kommunernas bedömningar för respektive vinjett. För att läsaren ska få en bättre förståelse har vi valt att inleda vår empiriska framställning med en kort redovisning av kommunernas organisering. Den empiriska framställningens avslutas med respondenternas egen syn på sitt handlingsutrymme i förhållande till sin organisation.

Resultaten från vinjetterna var möjliga att sammanställa eftersom vi efter varje genomförd intervju transkriberade den ordagrant. Dock utlämnades material som vi ej ansåg vara relevant för uppsatsens syfte och frågeställningar. Den sammanställning av vardera vinjetts resultat som presenteras i undersökningen väljer vi att se som ett första steg i analysarbetet. Det andra steget i analysen utgörs av de mönster som vi har kunnat urskilja i vinjetterna, övriga organisatoriska aspekter såsom kommunernas policy samt socialsekreterarnas handlingsutrymme vilket vi har kopplat till undersökningens tidigare forskning och teoretiska begrepp.

1.8 Validitet/reliabilitet

I avsnittet nedan kommer resultatens validitet och reliabilitet att diskuteras. Då vi har genomfört en kvalitativ studie kommer fokus att ligga på begreppet validitet medan avsnittet reliabilitet enbart kommer att ges ett litet utrymme.

1.8.1 Validitet

Begreppet validitet syftar på giltighet eller relevans (Halvorsen, 1992). Med validitet menas i vilken mån undersökningens instrument mäter det man har för avsikt att mäta (Thurén, 1991). Vi har tidigare i denna uppsats tagit upp invändningar mot de metoder vi valt att använda oss av (se avsnitt 1.3.1 samt 1.3.2). I princip har mätinstrumentens validitet redan framgått i denna undersökning men vi pekar återigen på detta för den läsare som inte uppmärksammat informationen tidigare. Vi gör därmed här enbart en kort sammanfattning av invändningar mot metoderna. Vi kommer att återkomma till en reflektion kring metodvalet i slutdiskussionen som presenteras sist i uppsatsen.

Vi har i vår uppsats valt att använda oss av vinjettmetoden då vi anser denna vara den bästa metoden för att kunna besvara uppsatsens frågeställningar. Med vinjettmetoden ställs respondenterna inför exakt samma fall vilket inte hade gått att genomföra med verkliga klienter. Metoden anses ge goda möjligheter att studera vad som påverkar socialsekreterares bedömningar och val av insatser där verklighetstroga fallbeskrivningar kan hjälpa oss att se hur socialsekreterare motiverar och resonerar kring sina val av insatser (Jergeby, 1999).

Vinjettmetoden följs av vissa validitetsproblem, det finns en möjlighet att vinjetterna tolkas som alltför fiktiva (ibid). Vi har försökt att konstruera så verklighetstroga vinjetter som möjligt utifrån relevant litteratur och egna erfarenheter av klienter med missbruksproblematik. Respondenten är medveten om att vinjetten denne ställs inför är fiktiv varför respondenten kan göra andra ställningstaganden än vad denne annars skulle ha gjort. Det finns även en risk för att respondenten svarar utifrån sin egen föreställning om hur svaren borde vara (ibid). Detta validitetsproblem har vi försökt reducera med de uppföljande intervjuer som genomfördes efter att vinjetterna bedömts av respondenterna.

En vinjett begränsar med nödvändighet den information som ges och minskar komplexiteten jämfört med i en verklig bedömersituation. En vinjetts resultat kan vara svåra att ”översätta” till en analys varför de vinjetter som används bör vara teoretiskt övervägda samt empiriskt utprovade (Blomqvist, Wallander, 2004). Vi har försökt råda bot på detta validitetsproblem genom att vid konstruktionen av vinjetterna ta del av relevant forskning samt låta professionella socialsekreterare, som inte medverkar i undersökning, läsa och ta del av vinjetterna samt kommentera dessa innan utskick.

1.8.2 Reliabilitet

Reliabilitet har för avseende att mäta en undersöknings tillförlitlighet. När ett mätinstrument har hög tillförlitlighet kommer andra att få fram samma information om undersökningen upprepas och om man använder sig av samma material. Skulle det komma fram annan information beror det på att underlaget för undersökningen är annorlunda och inte på att det är andra personer som har utfört den. Genom att ge en beskrivning av hur undersökningen har genomförts, återge och förklara urvalsprocessen samt att ha ett tydligt syfte ökar man tillförlitligheten (Thurén, 1991).

1.9 Etiska överväganden

De socialsekreterare som deltog i vår undersökning gjorde detta på frivillig basis. Vi har valt att inte skriva ut deras namn då detta saknar relevans för uppsatsens innehåll. Att däremot nämna vilka kommuner vi genomfört undersökningen i är högst väsentligt då detta är en studie av två kommuner vilket är en del av uppsatsens syfte.

Eftersom undersökningen bygger på bedömningar av konstruerade fall innefattar den inga etiska komplikationer när det gäller enskilda klienters integritet. Beträffande deltagande enheter och socialarbetare kan sägas att maktförhållandet mellan socialtjänst och klienter är av sådan art att det ur etisk synvinkel vore mer tveksamt att avstå från att granska än att undersöka den typ av bedömningar som undersökningen fokuserar på.

Vi har förklarat för samtliga medverkande att detta är en C-uppsats som kommer att läsas och diskuteras av andra. Vi har även erbjudit intervjupersonerna att ta del av den färdiga uppsatsen.

1.10 Presentation av undersökningens källor

Att finna litteratur som berör gruppen missbrukande ungdomar har inte varit speciellt svårt. Att däremot hitta litteratur och forskning som berör just vårt område har varit en betydligt svårare uppgift.

Till hjälp att beskriva vårt tillvägagångssätt med vår undersökning valde vi att använda oss av metodlitteratur. Flertalet av de författare som vi valt att referera till är forskare och är eller har varit verksamma vid högskola eller universitet. Knut Halvorsen, författare till *Samhällsvetenskaplig metod* (1992), som vi använt oss av i vår metodbeskrivning är professor

och verksam vid Center för social forskning och dokumentation vid högskolan i Oslo. Ulla Jergeby, författare till *Att bedöma en social situation – tillämpning av vinjetmetoden* (1999), är filosofie doktor och forskare på Institutet för utveckling av metoder i socialt arbete (IMS) på Socialstyrelsen. Torsten Thurén som är författare till boken *Vetenskapsteori för nybörjare* (1991) är högskolelektor vid institutionen för journalistik och kommunikation vid Stockholms universitet. Studien *Att förstå drogmissbruk – praktiken, situationen, processen* (1991) är skriven av Berit Andersson som är docent i sociologi och verksam på den sociologiska institutionen vid Lunds universitet. Christina Andersson, författare till *Marias barn – om ungdomars väg in i missbruk av alkohol och andra droger* (1995), är forskare och var vid bokens utgivning verksam vid Högskolan i Gävle. *Rummet, mötet och ritualerna – En studie av socialbyrån, klientarbetet och klientskapet* (1999) är skriven av Leila Billquist som är filosofie doktor i socialt arbete och verksam på Institutionen för socialt arbete vid Göteborgs universitet. Arne Kristiansen, författare till *Fri från narkotika – Om kvinnor och män som har varit narkotikamissbrukare* (1999), är verksam som filosofie doktor i socialt arbete vid Socialhögskolan i Lund samt undervisar även vid Malmö högskola. Ulla-Carin Hedin, filosofie doktor i socialt arbete, och Tom Leissner, filosofie doktor i sociologi, är redaktörer till antologin *Könsperspektiv på missbruk* (2002) och verksamma vid Göteborgs universitet, Institutionen för socialt arbete. Yeheskel Hasenfeld, författare till *Human Service Organizations* (1983), är professor i social welfare (social välfärd) vid School of Public Affairs vid University of California i Los Angeles (UCLA). Michael Lipsky, skaparen av *Street- Level Bureaucrats – Dilemmas of the individual in public services* (1980), är verksam som professor vid Public Policy Institute, Georgetown University. *Nya sociallagarna* (2005) är utarbetad av kammarrättsrådet och författaren Carl Norström samt f d hovrättslagmannen och byråchefen hos JO, Anders Thunved. Lars Oscarsson, en av författarna till SOU-rapporten *Välfärd, vård och omsorg* (2000), är verksam som professor i socialt arbete vid universitet i Örebro. Forskaren Bengt Svensson, författare till ”En jämförelse mellan tvångsvård för män och kvinnor” i antologin *Könsperspektiv på missbruk*, är docent i socialt arbete och verksam vid Socialhögskolan i Lund samt Malmö högskola. Bo Vinnerljung, medförfattare till antologin *Vardagsbegrepp i socialt arbete – Ideologi, teori och praktik*, är i sin tur professor i socialt arbete och verksam som forskningsledare vid Socialstyrelsen samt vid Stockholms universitet.

Vi har även refererat till tidigare genomförda studier inom vårt problemområde. Socialstyrelsen har publicerat *Narkomanvård på lika villkor? En studie av förhållanden som*

kan ha betydelse vid val av insatser inom narkomanvård (2004a) som genomförts av bl a Ulf Malmström som är ansvarig för missbruksprogrammet inom Socialstyrelsen. Andra som bidragit till studien är forskarna Jan Blomqvist, legitimerad psykolog och docent i socialt arbete, och Lisa Wallander, doktorand i socialt arbete. Blomqvist och Wallander är även författare till Forskning- och Utvecklings (FoU-) rapporterna *Vad styr vårdvalen? En faktoriell survey av faktorer som predicerar val av insats inom socialtjänstens missbruksvård* (2005) och *Åt var och en vad hon behöver? En vinjettstudie av socialarbetares bedömningar och val av insatser vid missbruksproblem* (2004).

Det material som vi har tagit del av genom Internet är Socialstyrelsens (2004b) *Nationella riktlinjer för missbrukarvård*. Sist med inte minst har vi använt SOU-rapporten 2000:126, *Vägvalet – den narkotikapolitiska utmaningen* vilken är utgiven av Socialdepartementet.

1.11 Fortsatt framställning

I nästföljande kapitel kommer vi att redogöra för tidigare forskning. I kapitel tre introducerar vi läsaren till uppsatsens teoretiska begrepp. Det fjärde och femte kapitlet innehåller uppsatsens empiriska delar. Det fjärde kapitlet presenterar undersökningens kommuner varpå det femte kapitlet innehåller en presentation av uppsatsens vinjettundersökning samt respondenternas syn på sitt eget handlingsutrymme i förhållande till organisationen. Den empiriska presentationen efterföljs i det sjätte kapitlet av undersökningens analys där kommunerna studeras och analyseras samt sammankopplas med undersökningens tidigare forskning och teoretiska begrepp. Slutligen i det sjunde kapitlet avslutar vi uppsatsen med en diskussion.

2. TIDIGARE FORSKNING

I detta kapitel kommer vi att presentera tidigare genomförda studier inom vårt problemområde. Vi har valt att först göra en kort presentation av de källor vi huvudsakligen använt oss av för att därefter väva samman källornas väsentliga resultat med övrig relevant forskning.

2.1 Presentation av tidigare studier inom vårt problemområde

År 2004 publicerade Socialstyrelsen *Narkomanvård på lika villkor? En studie av förhållanden som kan ha betydelse vid val av insatser inom narkomanvård*. Undersökningen utformades som en vinjettstudie, där personal inom både socialtjänst och landstingens missbrukarvård

fick ta ställning till sex fingerade fallbeskrivningar. Utgångspunkten för konstruktionen av fallen var de insatser man vanligtvis förfogar över och fattar beslut om i sitt arbete med narkotikamissbrukare. Personalen fick även i anslutning till bedömningen av vinjetterna ta ställning till ett antal attitydfrågor som rör missbruk och missbrukare (Socialstyrelsen, 2004a).

Åt var och en vad hon behöver? – En vinjettstudie av socialarbetares bedömningar och val av insatser vid missbruksproblem är den första av två delrapporter från projektet *Vem får vilken missbruksvård*. I projektet deltog 205 socialsekreterare från 17 stadsdelar i Stockholms stad och 19 kommuner eller kommuner i Stockholms län. De medverkande fick i undersökningen ta ställning till vilka insatser de uppfattar som mest adekvata för ett antal fiktiva klienter med olika slag av missbruksproblematik. Undersökningen riktar sig främst till professionaliteten i arbetet med missbrukare och lokala variationer i insatsval och arbetssätt (Blomqvist, Wallander, 2004).

Vad styr vårdvalen? – en faktoriell survey av faktorer som predicerar val av insats inom socialtjänstens missbruksvård är den andra av två delrapporter från projektet *Vem får vilken missbruksvård* och syftar till att belysa hur behovsbedömningar och val av insatser görs inom den socialtjänstbaserade missbruksvården. Projektet har genomförts i form av en vinjettstudie där 205 socialarbetare från 17 stadsdelar i Stockholms stad och 19 kommuner eller kommuner i Stockholms län fått ta ställning till vilka insatser de uppfattar som mest adekvata för ett antal fiktiva klienter med olika slag av missbruksproblem (Blomqvist, Wallander, 2005).

2.2 Sammanställning av tidigare forskning

Socialstyrelsens (2004a) studie *Narkomanvård på lika villkor?* visar på att det finns en överensstämmelse mellan svårighetsgraden av de problem som presenteras i undersökningens vinjetter och valet av insats; ju allvarigare problem desto mer ingripande insatser. Samtidigt visar studien en avsevärd variation i de insatskombinationer som väljs. Denna stora variation gör att man inte på ett entydigt sätt kan klargöra tyngden av olika faktorerers inverkan på de insatser som väljs. Resultatet kan således tas som en intäkt för en slags oförutsägbarhet, att vi inte på förhand kan förutsäga vilken behandling som en missbrukare får och att missbrukare behandlas olika. Liksom *Narkomanvård på lika villkor?* (2004a) visar studien *Åt var och en vad hon behöver?* (2004) att socialarbetare tenderar att erbjuda klienter med liknande problematik olikartade former av hjälp. Även *Vad styr vårdvalen?* (2005) pekar på att man

inte kan urskilja vilka klientvariabler som betyder mest för valet av insats eller vilken kombination av klientegenskaper som bäst föranleder en viss typ av insats.

Resultaten av studien (2004a) tyder även på att kvinnliga missbrukare får andra insatser än manliga missbrukare, trots snarlika problembeskrivningar i vinjetterna. Vinjettpersoner med olika kön, men med samma allvarliga missbruk och sociala situation, behandlas således på olika sätt. Ett genomgående tema i undersökningsresultatet tycks vara en föreställning om att kvinnor är mer betjänta av behandlingsinriktade insatser, medan männen istället erbjuds boende-, aktivitets- och sysselsättningsinsatser (Socialstyrelsen, 2004a). Resultatet bekräftar de könsmönster och könsroller som missbrukarvården reproducerar. I *Könsperspektiv på missbruk* (2002) menar t ex Bengt Svensson att det feminina respektive maskulina i könsrollerna framkommer hos personal inom tvångsvården. Svensson (2002) menar att den manliga personalen hade fokus på aktiviteter, nutid och världen utanför, medan den kvinnliga personalen intresserade sig för inre värden, samtal och kreativitet.

När det gäller hur klientens kön påverkar personalens bedömningar i studien (2004a), kan man även konstatera att personalen väljer att arbeta mer med männens motivation medan kvinnorna ansågs behöva mer råd och stöd. *Vad styr vårdvalen?* (2005) tyder på att klientens könstillhörighet i sig inte spelar någon avgörande roll för socialarbetarens val av insatser. Däremot visar klientens kön, när man tar hänsyn till interaktionseffekter, ha inverkan i bedömningarna. Det finns flera tecken på att socialarbetare i olika skeenden prioriterar kvinnor framför män när det gäller att erbjuda hjälp, en förklaring till detta är att socialarbetare ofta upplever missbrukande kvinnor som mer utsatta än missbrukande män. Enligt Hedin och Leissner (2002) visar forskningsresultat på motsatsen, att missbrukande kvinnor erhåller avsevärt mindre resurser i form av bistånd, vård och behandling än missbrukande män. Hedin och Leissner (2002) tar vidare upp att de missbrukande kvinnornas behov negligeras eller att kvinnorna blir särbehandlade av diffusa skäl då missbrukande och ”nergångna” kvinnor utmanar socialarbetarens föreställningar och väcker rädsla.

Enligt Blomqvist och Wallander (2005) spelar även ålder en viktig roll i bedömningen då socialarbetarna prioriterar yngre klienter framför äldre. Således sjunker sannolikheten att bedömas vara i behov av organiserad hjälp med ökande ålder. I *Narkomanvård på lika villkor?* (2004a) tyder resultaten på det motsatta, att respondenterna inte är benägna att

prioritera yngre missbrukare framför äldre. Det betyder dock inte att man kan dra slutsatsen att prioriteringar inte sker då *Narkomanvård på lika villkor?*, inte har haft ett sådant syfte.

Vad gäller klientens missbruksmedel har Blomqvist och Wallander (2005) konstaterat att heroinmissbrukare och/eller injektionsmissbrukare utgör de grupper som prioriteras av socialarbetare i den mening att de oftast erbjuds de mest genomgripande och dyraste insatserna. En anledning till att socialarbetare rent generellt verkar göra skillnad på olika typer av missbruksmedel och intagningsätt kan vara att man tillägnat sig den rådande samhällseliga diskursen kring olika beroendetilstånd, i vilken narkotika och i synnerhet heroin, beskrivs som särskilt beroendeframkallande och där narkotikamissbrukare skildras i termer av förslavade och drogstyrda "robotar". Det faktum att injektionsmissbrukare oftare än andra erbjuds institutionsplacering ligger i linje med att flera svenska forskare menar att internatformen är särskilt viktig för denna grupp (ibid).

Som ovan konstaterats tyder undersökningen *Narkomanvård på lika villkor?* (2004a) på att vilken social situation klienten befinner sig i samt svårighetsgraden på klientens missbruk påverkar personalens val av insatser. Insatserna är således avhängiga missbrukets svårighetsgrad och klientens sociala situation. Till exempel föreslogs mindre ingripande insatser till de personer som hade mindre allvarlig problematik, medan mer genomgripande och kostsamma insatser föreslogs till dem med allvarligare missbruk och större sociala problem. Så är också fallet med öppenvårdsinsatser och institutionsvård. Det senare väljs i de fall där behoven är som mest påtagliga. I likhet med *Narkomanvård på lika villkor?* (2004a) visar resultaten i *Vad styr vårdvalen?* (2005) på att socialarbetarnas insatsval och bedömningar i relativt stor utsträckning påverkas av klientvariabler, det vill säga att klienternas egenskaper har relativt stor betydelse för valen av insatser.

I studien *Narkomanvård på lika villkor?* (2004a) har man försökt belysa andra faktorerers inverkan på de insatsval som görs, såsom personalens ålder, kön, utbildning, befattning, yrkeserfarenheter samt attityder till narkotikamissbruk. Dessa personalspecifika faktorer ger dock inte särskilt många hållpunkter för sådana slutsatser. Vissa mönster har emellertid framträtt som exempelvis att personal med liten yrkeserfarenhet gör andra val av insatser än personal med längre yrkeserfarenhet. Undersökningen pekar också på att personalens attityder till narkotikamissbruk till viss del påverkat dem i deras val av insatser. Även *Vad styr vårdvalen?* (2005) pekar på att socialarbetarens val av insatser påverkas av olika

bedömarvariabler där socialarbetarens egen utbildning, arbetssituation och kön visat sig ha ringa betydelse. Dessa faktorer förklarar dock långtifrån den variation i insatsval som kan hänföras till bedömningsnivå.

Tillgången på resurser framkommer som ytterligare en faktor som påverkar personalens bedömningar och val av insatser som kommer missbrukare till del. Även om *Narkomanvård på lika villkor?* syftade till att respondenterna skulle göra sina bedömningar utan att ta hänsyn till den egna kommunens tillgängliga resurser och organisation tyder resultaten på att det finns ett sådant inslag (Socialstyrelsen, 2004a). Det betyder att resultaten visar på att de val som görs inte bara sker utifrån en strikt bedömning av klientens problem utan även under hänsynstagande till resurser (ibid). Dessa resultat bekräftas i *Vad styr vårdvalen?* (2005) som visar på att socialarbetarens bedömningar av vad som är den ”ideala” insatsen för olika klienter i viss mån påverkas av olika organisatoriska och strukturella förutsättningar på de lokala socialtjänstenheterna. Såväl rådande behandlingsutbud som förekommande rutiner på arbetsplatsen spelar roll för socialarbetarens professionella bedömning. Av detta kan man dra slutsatsen att socialarbetare från enheter med skilda strukturella förutsättningar i någon mån ”skolas in i” olika sätt att bedöma och analysera klienternas behov (Blomqvist, Wallander, 2005).

Den svenska missbruksvårdens utveckling skiljer sig markant från andra länders. Den centrala roll den svenska kommunala socialtjänsten kommit att spela är mycket ovanlig i jämförelse med andra länder. Även det administrativa och det ekonomiska ansvaret har numera decentraliserats till den lokala nivån. I debatten kring detta har det, främst från officiellt håll, framkommit att decentraliseringen medfört att missbruksvården måste förlita sig på öppna vårdformer på grund av ekonomiska skäl (Blomqvist, Wallander, 2004).

I *Narkomanvård på lika villkor?* pekar man på att det finns en slags hierarki mellan de insatser som regelmässigt styr arbetet med missbrukare. Det beror sannolikt på de resurser som för tillfället är tillgängliga eller på den förhärskande uppfattningen om effektiviteten. Den bild som framträder i undersökningen stämmer ganska väl med de budgetförändringar som skett under senare år inom socialtjänstens missbrukarvård. Som exempel kan nämnas boende i olika former som troligen på bekostnad av institutionsvård fått en allt starkare position i insatsarsenalerna (Socialstyrelsen, 2004a). Blomqvist och Wallander (2004) menar att det

handlar om en förskjutning från ideologi till ekonomi där kommunerna i allt större utsträckning satsar på billigare vårdformer.

I *Narkomanvård på lika villkor?* (2004a) framkommer det att sektionschefer gör andra val än handläggare när det gäller vilken insats klienten behöver. Resultaten visar på att ålder och typ av befattnings har ett starkt samband och att dessa två faktorer tillsammans har betydelse för vilka insatser som prioriteras. Blomqvist och Wallander (2005) menar att enhetschefer i större utsträckning än sina medarbetare är benägna att förorda öppenvård framför behandlingshem. Detta kan tolkas som ett uttryck för att chefspositionen medför en särskilt stor kostnadsmedvetenhet och/eller lyhördhet för lokala riktlinjer som ofta innefattar uppmaningen att välja öppenvård framför institutionsvård, i alla fall i första hand.

Vad gäller lokala variationer kan vissa samband noteras i undersökningen *Narkomanvård på lika villkor?* som tyder på att enheterna skiljer sig åt i bedömningarna. Mindre kommuner tycks vara mer benägna att avvika från det gängse mönstret genom att inte välja de vanligaste insatskombinationerna (Socialstyrelsen, 2004a). Blomqvist och Wallander (2005) noterade däremot motsatsen i sin studie, att socialarbetare från enheter med små ekonomiska resurser i princip inte gör andra insatsval än socialarbetare från ekonomiskt starkare enheter.

Även om *Vad styr vårdvalens?* resultat långtifrån är självklara indikerar studien på att sättet att organisera arbetet med missbrukare kan ha betydelse för vilka bedömningskulturer som växer fram. Socialarbetarens ideala och professionella bedömningar påverkas av organisatoriska och resursmässiga skillnader som exempelvis lokala traditioner, olika typer av ledarskap och olika arbetsplatskrav. Resultaten pekar även på ett visst lönsamhetstänkande med innebörden att mer dyrbara insatser endast satsas på fall som man tror sig ha goda möjligheter att återföra till ett produktivt liv (Blomqvist, Wallander, 2005).

Av studien *Åt var och en vad hon behöver?* (2004) framkommer det att de flesta av undersökningens respondenter inte gjorde några skillnader i bedömningarna vid valen av insatser mellan "ideal" och "verklighet". De flesta respondenter uppgav att den insats de föreslagit också förmodligen skulle bli den insats som den egna enheten skulle besluta om det handlade om verkliga fall. Blomqvist och Wallander (2004) menar vidare att den stora variation som återfinns i utformningen av socialtjänstens insatser på olika områden kan kopplas till det sociala arbetets dilemman. De motstridiga krav och förväntningar som riktas

mot socialtjänsten, dess karaktär av gräsrotsbyråkrati (se avsnitt 3.1) och det faktum att socialtjänstlagen formulerats som en ramlag skapar oundvikligen ett utrymme för tolkningar och avvägningar när det gäller hur arbetet med missbrukare ska utformas såväl på den kommunpolitiska som på den professionella (individuella) nivån.

3. TEORETISKA REFERENSRAMAR

I detta kapitel kommer vi att gå igenom de teoretiska begrepp vi har valt att använda oss av för att kunna förstå och förklara vårt empiriska material. Först kommer vi att redogöra för Lipskys (1980) teori om gräsrotsbyråkrater som därefter följs av en genomgång av Hasenfelds (1983) teori om människobehandlande organisationer.

3.1 Gräsrotsbyråkrater

Termen gräsrotsbyråkrater (street level bureaucrats) introducerades första gången av statsvetaren Michael Lipsky. Lipsky (1980) syftade till att beskriva de offentligt anställda tjänstemän som har direkt kontakt med medborgarna i sitt dagliga arbete. Dessa gräsrotsbyråkrater innehar handlingsfrihet i utförandet av sina arbetsuppgifter. Gräsrotsbyråkratens arbete är många gånger svårövertakat då arbetet med människor sällan går att direktövervaka. De ofta komplicerade arbetssituationerna gör det svårt att i efterhand bedöma gräsrotsbyråkratens prestation i termer av bra eller dåligt, rätt eller fel. Typiska exempel på gräsrotsbyråkrater är socialarbetare och poliser.

Roine Johansson (1992) menar att de myndighetsorganisationer gräsrotsbyråkraterna arbetar inom kan förklaras som en hierarki där olika skikt har olika uppgifter och funktioner. Den personal som har kontakt med organisationens klientel är vanligen de som befinner sig längst ner i organisationens hierarki. Utmärkande för gräsrotsbyråkraten är att denne utgör ett obyråkratiskt element i den byråkratiska strukturen, konflikten mellan att vara organisationsrepresentant och människa är alltså inbyggd i rollen som gräsrotsbyråkrat.

Karaktäristiska för gräsrotsbyråkraten är arbetet med och relationen till klienten. Gräsrotsbyråkratens uppfattning av klienten styrs av vad organisationen tillhandahåller för administrativa kategorier, samt av mer eller mindre informell praxis. Gräsrotsbyråkraten är aldrig helt underordnad organisationens krav utan arbetet utmärks av att i kontakten med klienterna göra individuella tillämpningar av generella regler och direktiv. Utflödet av gräsrotsbyråkratens arbete är således reglerat av organisationen, men det finns en möjlighet

till viss handlingsfrihet för gräsrotsbyråkraten inom ramen för organisationens policy. Gräsrotsbyråkratens arbete ska präglas av handlingsfrihet som innefattar en möjlighet att fatta beslut som påverkar den service som klienterna erhåller (Johansson, 1992). Lipsky (1980) menar att de flesta med beslutsfattande yrkespositioner inte har tillräckliga tillgängliga resurser och hindras därmed i sitt arbete på grund av organisationens besparingar. Gräsrotsbyråkraternas handlingsfrihet är enligt Lipsky (1980) således begränsad.

Lipsky (1980) utgår från konflikten mellan personligt och organisationsstyrt beteende, från att gräsrotsbyråkraten och dennes överordnade (som representerar organisationens krav) har ett förhållande byggt på inneboende motsättningar och att gräsrotsbyråkraten har vissa resurser att sätta in för att försvara sig mot organisationens krav på byråkratiskt beteende. Johansson (1992) menar att det snarare rör sig om en avvägning inom rollen som gräsrotsbyråkrat, inte en konflikt mellan olika roller.

Gräsrotsbyråkratens utrymme för självständigt handlande i förhållande till organisationen innebär att klienten har en viss möjlighet att få gehör för egna synpunkter och särskilda omständigheter (Johansson, 1992).

Såväl Lipsky (1980) som Johansson (1992) har studerat hur lagar, riktlinjer och policy omvandlas till konkreta beslut inom välfärdstjänsteområdet. Analyserna visar hur gräsrotsbyråkrater, socialsekreterare, i sitt arbete ständigt utsätts för förväntningar från två håll. Dels har de till uppgift att hålla vissa potentiella klienter borta från den aktuella verksamheten samtidigt som de förväntas handla å klientens intressen och vara deras ombud. Lipsky (1980) menar att gräsrotsbyråkraterna för att handskas med dessa dubbla förväntningar utvecklar arbetsplatskulturer, som reglerar hur man ska handskas med oklara och ofta motstridiga mål. Lipsky menar att det är via dessa strategier och i kontakten mellan handläggaren och klienten som verksamhetens egentliga policy utformas. För att kunna förklara varför denna policy ofta skiljer sig radikalt från lagstiftningen och officiella riktlinjer bör man enligt Lipsky analysera de lokala strategierna och den lokala arbetsplatskulturen samt vad som bestämmer dessa.

3.2 Människobehandlande organisationer

Yehekel Hasenfeld presenterade 1983 sin teori om människobehandlande organisationer² (human service organizations). En människobehandlande organisation kännetecknas av dess stödjande och hjälpande funktion för individers personliga välmående. En människobehandlande organisation skiljs från övriga organisationer genom två olika karaktäristiska. De människobehandlande organisationerna arbetar direkt med de individer de avser hjälpa, det finns med andra ord inga mellanhänder. Individerna är den människobehandlande organisationens ”råmaterial”. Det som rättfärdigar de människobehandlande organisationernas existens är arbetet med att skydda och främja välfärden för de människor organisationen kommer i kontakt med. Välfärdsstaten är baserad på principen att människor alltid ska ha rätt till en minsta nivå av inkomst, hälso- och sjukvård, utbildning etc. Den människobehandlande organisationen ska tillförsäkra invånarna i ett land att denna minimistandard tillhandahålls. Klientens beroendeförhållande gentemot organisationen har också en baksida. Genom att vända sig till människobehandlande organisationer blir individerna beroende av organisationerna som i sin tur har en utövande makt gentemot klienten i syfte att kunna förändra klientens liv (Hasenfeld, 1983).

Socialtjänsten klassificeras som en människobehandlande organisation. Socialtjänstens personal måste visa att deras klienter har rätt till den hjälp som socialtjänsten tillhandahåller. Därmed måste socialtjänsten utarbeta kriterier och regler som urskiljer vilka som har rätt till hjälp och bistånd samt vilka som inte har det (ibid).

Alla människobehandlande organisationer arbetar med och för människor. Deras arbetsinstrument måste vara moraliskt rättfärdigade på grund av organisationens ibland stora ingrepp i människors liv. Organisationen blir såtillvida begränsad med vad den har tillåtelse att göra för sina klienter. Eftersom människor är den människobehandlande organisationens ”råmaterial” vilka har en egen vilja samt en egen röst måste organisationen ständigt försvara sitt arbete och rättfärdiga det arbete den utför. Målen för de människobehandlande organisationerna är ofta vaga eller saknas helt. Detta beror främst på att det finns en svårighet i att utarbeta en gemensam och enhetlig metod för att tillförsäkra klienterna om att de erhåller en miniminivå av välfärd varför metoderna för detta ofta ser olika ut i olika organisationer (ibid).

² Definitionen är hämtad från: Lundström, Tommy, Sunesson, Sune (2001) ”Socialt arbete utförs i organisationer” i Meeuwisse A, Sunesson S, Swärth H (red). *Socialt arbete – En grundbok*. Stockholm: Natur och Kultur.

De grupper som vill få sina rättigheter tillgodosedda via de människobehandlande organisationerna är inte bestående, nya grupper växer ständigt fram och intresset för vilken hjälp dessa grupper kräver skiftar över tid. De människobehandlande organisationerna arbetar i en ständigt förändrande miljö vilket ställer stora krav på organisationerna. Människobehandlande organisationer måste ofta använda sig av metoder om vilka man inte har en komplett kännedom. Bristen på evidens i det sociala arbetet gör att socialtjänsten många gånger använder sig av metoder om vilka man inte känner till resultaten. Eftersom materialet, klienten, aldrig är densamma är det svårt för de människobehandlande organisationerna att arbeta fram en metod som alltid är användbar (ibid).

Den människobehandlande organisationen bygger på relationen mellan klienten och de anställda i organisationen. Relationen fungerar som en vågmätare för organisationen genom vilken man fastställer klientens behov och hur man ska uppnå önskvärt resultat med klienten. Organisationen måste via sin personal mäta in en bärande relation som kan upprätthållas mellan organisationens personal och klienterna för att ett framgångsrikt resultat ska kunna uppnås. Relationen mellan klienten och den människobehandlande organisationens personal kan därför säga något om hur framgångsrikt organisationens arbete med dess klienter är. Lyckas inte personalen skapa en relation med sina klienter kan organisationen inte heller hjälpa några. Hasenfeld (1983) tar som exempel en patient som misstror sin läkare, det är då mindre sannolikt att patienten följer sin läkares råd och förblir således istället sjuk.

På grund av betydelsen av en fungerande relation mellan den människobehandlande organisationens personal och dess klienter är personalen av yttersta vikt för organisationen (ibid). Lipsky (1980) karaktäriserar dessa organisationer som gräsrotsbyråkratier, där den viktiga relationen mellan klient och personal upprätthålls av personal med låg status och begränsad handlingsfrihet från den styrande organisationen. Hasenfeld (1983) är av en annan åsikt och menar att den människobehandlande organisationen rättfärdigar sitt arbete genom relationen mellan sin personal och sina klienter men kan inte fullt ut kontrollera sin personal. Organisationen begränsas i sitt kontrollerande arbete av lagliga, ideologiska och ekonomiska faktorer varför t ex socialsekreteraren ofta har större autonomi än de formellt är tillåtna att ha.

4. REDOVISNING AV UNDERSÖKNINGENS KOMMUNER

I följande kapitel kommer den del av undersökningens empiriska material som innefattar en presentation av kommunerna att behandlas.

4.1 Presentation av undersökningens kommuner

Karlskrona är en liten stad som ligger i östra Blekinge. I Karlskrona finns det en skärgård med många öar, massor med värnpliktiga i söta små sjömansdräkter och ett gäng med sympatier för dem av sin egen sort. Karlskroniterna är uppblåsta, malliga för att ha varit värd för Melodifestivalen och rufsiga i håret eftersom det **alltid** blåser i denna örikets stad.

Karlshamn är en pytteliten stad som ligger i västra Blekinge. I Karlshamns finns det ... ja, vad finns det? Det finns en festival som hålls en gång om året där Thomas Ledin är stående gästartist samt en staty av Wilhelm Mobergs berömda utvandrarpar: Karl-Oskar och Kristina. Karlshamnarna är uttråkade, avundsjuka på staden i öster och grymt stolta över att vara värdar för Baltic Song Contest, en ”mycket” känd talangjakt.

Skämt åsido, som författare till denna uppsats ska vi villigt erkänna att vi inledningsvis nästan helt saknade kunskap om den rådande missbruksvården hos vårt grannlandskap i öst. Fast beslutna om att fylla denna kunskapslucka följer nedan en presentation av de ovan nämnda kommunernas missbrukarvård till ungdomar. Därmed hoppas vi att den täta dimma som tidigare omgärdade oss beträffande missbrukarvården i kommunerna nu ska lättas.

4.1.1 Karlskrona kommun

Organisation

Vad gäller socialtjänstens organisation i Karlskrona kommun för missbrukande ungdomar ansvarar fältgruppen för det förebyggande arbetet samt de tidiga insatserna i åldern upp till 18 år. Fältgruppen erbjuder individuella samtalskontakter till både den missbrukande ungdomen och dennes föräldrar. En av fältgruppens primära uppgifter är att hitta de missbrukande ungdomarna i kommunen samt uppmärksamma de som befinner sig i riskzonen för att utveckla ett missbruk. Till organisationen hör även råd- och stödgruppen som är specialiserade på att arbeta med föräldrar som på olika sätt behöver hjälp och stöd i sitt föräldraskap. Under Alkohol- och drogsektionen (ADS) hör alkohol- och narkotikamottagningen där drogtester på ungdomar utförs. Till alkohol- och narkotikamottagningen kommer ungdomar tillsammans med sina föräldrar eller i sällskap av en fältassistent för att ta drogtester på begäran av t ex fältgruppen. ADS arbetar med de ungdomar som är över 18 år och har ett missbruk. Är situationen så allvarlig att en utredning behövs för att kunna kartlägga ungdomens behov av vård och hjälp är Utrednings- och

familjehemsgruppen (UFG) aktuell. En ungdom kan t ex vara föremål för utredning på UFG om ungdomens missbruksproblematik antas kunna föranleda placering.

Insatser och kommunens policy

De insatser som Karlskrona kommun har att erbjuda missbrukande ungdomar är förutom drogtester på ADS som ovan nämnts ett haschavvänjningsprogram, även kallat HAPPEN. Då hasch är den klart mest dominerande drogen bland missbrukande ungdomar i Karlskrona fanns det ett behov av att utveckla en insats riktad till denna målgrupp. HAPPEN är utformat av Thomas Lundkvist som är verksam i Lund och riktar sig speciellt till ungdomar. HAPPEN är en konkret insats, en strukturerad verksamhet där två professionella arbetar intensivt med ungdomens haschberoende under 6-8 veckor. Det finns dessutom ett program som inte är lika omfattande som det ordinarie programmet. Detta enklare program erbjuds till ungdomar som inte har kommit lika långt i sitt missbruk som de som erbjuds det ordinarie programmet. HAPPEN syftar till att avgifta haschmissbrukaren samt förhindra återfall i missbruk. Även om HAPPEN sorterar under ADS kan fältgruppen skriva in ungdomar i programmet trots att de är under 18 år. Villkoret för att få skrivas in i HAPPEN är att ungdomen har en tydlig haschproblematik samt att ungdomen själv vill ta del av programmet. Som ovan nämnts kan även individuella samtalskontakter erbjudas till ungdomen samt dennes familj.

Kommunen arbetar för att kunna erbjuda de missbrukande ungdomarna vård och behandling på hemmaplan. Eftersom organisationens policy går ut på att behandla de missbrukande ungdomarna på hemmaplan kan t ex HAPPEN kombineras med insatser av andra slag såsom kontaktperson, samtalskontakt på fält eller vid behov placering på Roslunden, som är kommunens eget HVB-hem (hem för vård och boende) för tillfälliga kortvariga placeringar. Kommunen poängterar att de har flera olika insatser som kan kombineras på olika sätt vilket de gör för att i första hand behandla ungdomarna på hemmaplan. Att satsa på hemmaplanslösningar grundar sig såväl i ett ekonomiskt tänkande som i ett effektivt resultattänkande.

Vi går in och arbetar stenhårt för att det ska fungera på hemmaplan. Skickar man iväg och det blir bättre får föräldrarna ofta dåligt samvete. Det bästa är att man kan säga att man fixade det hemma, att man kan klappa sig på bröstet och säga det. Både mamma och pappa ska kunna säga att vi klarade det här hemma, det var ingen snäll kontaktperson på ett behandlingshem som fixade min unge utan det var jag. Därför har vi hela vår organisation uppbyggd på det sättet!

Projekt X som numera är en permanent insats är också en hemmaplanslösning för de ungdomar som är i allra mest behov av hjälp men som inte behöver placeras. 80- 90 % av de ungdomar som är inskrivna i projekt X röker hasch. Projekt X tar behandlingsuppdrag på kommunens begäran och arbetar företrädevis lösningsfokuserat. I projektet arbetar två behandlare intensivt med ungdomen under en period av 10 veckor där även ungdomens familj inkluderas i behandlingsarbetet. Kommunen kan även erbjuda insats i form av boende i egen lägenhet så kallat Ungbo för de äldre ungdomarna. Kravet för att få Ungbo är att ungdomen kan uppvisa drogfrihet. Vid vissa mer komplicerade fall kan ungdomar placeras i kontrakterat familjehem, så kallat Ros-hem. Finns inga andra tillgängliga alternativ kan en institutionsplacering bli aktuell.

Det finns olika gruppverksamheter tillhörande antingen råd- och stödgruppen eller fältgruppen som bland annat kan erbjudas missbrukande ungdomar. Fältgruppen har även tillsammans med råd- och stöd en speciell föräldragrupp vilken går ut på att stärka föräldrarna i sin föräldraroll och i sitt föräldraskap. Dessutom kan kommunen erbjuda anhöriggrupper som riktar sig till anhöriga till missbrukare, dessa anhöriggrupper finns på ADS.

Gruppen unga missbrukare är för tillfället en prioriterad grupp som man inom kommunen arbetar för att utveckla nya insatser till. Kommunen har planer på att sätta ihop en ungdomsgrupp med resurspersoner från olika enheter, t ex personal från fältgruppen, råd- och stödgruppen samt från ADS. Kommunen vill satsa på evidensbaserat motivationsarbete vilket man anser sig vara i behov av utbildning för. Kommunen behöver därmed utbilda motivatörer samt utbilda mer personal i haschavvänjningsprogrammet då det idag är ett stort tryck på denna insats. Kommunen vill dessutom utbilda ett kontrakterat familjehem för att specialisera sig på missbrukande ungdomar. Syftet med denna grupp är att man ska samordna kommunens insatser och därigenom kunna utnyttja den samlade kompetensen inom hela socialförvaltningen på ett effektivt sätt. Projektet ska leda till att man ska kunna tänja på åldersgränserna inom de olika sektionerna i förvaltningen, t ex ska inte gränserna mellan ADS och fältgruppen vara så absoluta som idag då det gäller var den missbrukande ungdomen ska tillhöra. Genom projektet ska kommunen kunna skräddarsy nya insatser till missbrukande ungdomar. Kommunen vill kunna fånga upp de unga missbrukarna i ett tidigt skede samt kunna erbjuda de ungdomar med ett svårare missbruk adekvat vård.

Vi måste höja den allmänna kompetensen och så inom hela förvaltningen /.../ att bli lite mer gränsöverskridande internt och hitta lite nya redskap /.../ vi har inga specialinriktade grupper som är inriktade på haschrökning och

föräldraskap, det finns behov att sy ihop det idag. Att få föräldrar att engagera sig och så det finns, men vi behöver koppla ihop det idag /.../ sy ihop specialprogram behövs /.../ vi är mitt uppe i en ny process.

Tidigare har kommunen inte känt till mycket av missbruket hos ungdomarna i kommunen. Fältgruppen har haft sina misstankar om vilka som befinner sig i riskzonen samt om vilka som har ett pågående missbruk. Skillnaden idag är att kommunen har väsentligt mycket mer kunskap om missbrukande ungdomar än tidigare. Idag har kommunen namn och kontakter på många av de ungdomar som befinner sig i missbrukskretsar. Kommunen har hittat en ingång till kontakt med gruppen av ungdomar vilket gör att kommunen idag kommer i kontakt med fler ungdomar än tidigare. På grund av att kommunen idag har lyckats ta sig in i kärnan i gruppen med missbrukande ungdomar kan de lättare övertala ungdomarna till en kontakt på fältgruppen och visa att de inte är ett hot utan ett stöd för ungdomarna. Kommunen har en önskan om att ungdomarna på eget initiativ ska söka sig till fältgruppen varför fältgruppen arbetar mycket med att befinna sig ute runtom i kommunen för att aktivt försöka övertala ungdomarna att söka sig till dem.

Kommunen satsar mycket resurser på det generellt förebyggande arbetet. Kommunen använder sig av värderingsövningar i skolorna, t ex får eleverna göra olika övningar kring attityder och värderingar där man med hjälp av värderingstermer studerar vad olika attityder gentemot missbruk får för konsekvenser. Man försöker upplysa ungdomarna om alternativa val till knarket. Man är inte ute efter att förmedla någon skrämselfpropaganda utan diskuterar även om det finns några positiva effekter med droger samt vilka dessa i sådana fall är.

Det här med skrämselftaktik, det finns inte belägg för att det hjälper att göra så. Det är klart att vi informerar och så, men att stå och skrämma ungar att sluta hascha det funkar inte. Det som funkar ännu mindre är att ta dit en gammal knarkare som kommer körandes i en Mercedes för att han har rätat upp livet och berättar om vilket jävla hemskt liv han har haft, och så står han där och ser ganska välmående ut /.../ dom (läs: eleverna) tycker det är jätteintressant att lyssna på, men dom tar inte till sig någonting. Det är mer som en spännande film.

Fältgruppen har gjort en ungefärlig uppdelning där man arbetar lika mycket med generellt förebyggande arbete som med tidiga insatser. Det generellt förebyggande arbetet är till för att minimera skadan, det är socialtjänstens ansvar att arbeta förebyggande med missbrukande ungdomar. Även skolan har en skyldighet att arbeta förebyggande men socialtjänsten är ofta inblandad vid informationsdagar om alkohol och narkotika. Kommunen betonar att det viktigaste i arbetet med missbrukande ungdomar är att ha bra tidiga insatser men det

förebyggande arbetet ska dock ej förglömmas. Tror man på hemmaplanslösningar måste man börja tidigt för att undvika institutionsplacering.

Den vanligaste drogen och missbrukssituationen i kommunen

Hasch är som ovan nämnts den dominerande drogen bland narkotikamissbrukande ungdomar i kommunen. Amfetamin är också en förekommande drog, dock ej i samma utsträckning som hasch. Även ecstasy förekommer i ytterst små mängder bland ungdomarna i kommunen, denna drog var vanligare förr men kan fortfarande påträffas. Något som kommunen oroar sig för är att heroinet ska nå Karlskrona. Än så länge har man inte påträffat rökheroin bland de yngre missbrukarna, det finns kanske någon enstaka heroinist i Karlskrona kommun bland de etablerade vuxna missbrukarna. Heroinet, som kommer västerifrån, har än så länge inte börjat sprida sig.

Det är kanske bara en tidsfråga men jag hoppas våra ungdomar är kloka nog att låta bli det. Men sannolikheten att dom skulle vara så mycket klokare än alla andra är nog inte så stor. Det är nog lite magiskt tänkande över det.

De vanligaste insatserna för missbrukande ungdomar i Karlskrona kommun är enskilda samtalskontakter med en fältsekreterare samt drogtester. Drogtester i sig är dock inte en insats. Även haschavvänjningsprogrammet är en populär insats som erbjuds dessa ungdomar.

Tendenserna är att missbruket bland ungdomar har minskat något i kommunen vilket enkätundersökningen *Karlskronaungdomarnas tobaks-, alkohol- och andra drogvanor* från 2005 tyder på. Statistiken visar på att missbrukssituationen bland elever från grundskolan samt från gymnasiet är relativt oförändrad, i viss mån kan man utläsa en minskning av missbrukande ungdomar, mellan åren 1998 och 2003 (Karlskrona kommun, 2005). Trots att statistiken visar på en svag minskning i missbruket bland ungdomar kommer fler missbrukande ungdomar i kontakt med socialförvaltningen idag. Kommunen anser att en anledning till detta kan vara att folk har större förtroende för socialtjänsten idag, en annan förklaring kan vara att man är mer benägen att be om hjälp. Ytterligare en förklaring kan vara att fältarbetarna har utarbetat ett kontaktnät med fritidsledare och skolor vilket i sin tur har skapat en brygga mellan ungdomarna och fältsekreterarna. I den faktiska missbrukssituationen ser man således inte någon ökning. Kommunen anar att det idag finns en allmän acceptans mot haschrökning bland ungdomar, framförallt bland de ungdomar som befinner sig i riskzonen för att börja missbruka. Det finns alltid en konstant grupp ungdomar som det är

oroligt kring, i den gruppen har haschet blivit mer utbredd. Däremot ungdomar som befinner sig i periferin och enbart har provat narkotika någon enstaka gång avstår från att prova idag.

4.1.2 Karlshamns kommun

Organisation

Organisationen i Karlshamns kommun kring missbrukande ungdomar vid myndighetsutövande ärenden mynnar från Barn- och familjeenheten. På Barn- och familjeenheten arbetar man enbart med myndighetsutövning, enheten kan placera ungdomar i familjehem, på institution eller leda dem vidare till öppenvårdsprojektet Fridhem. Då ärendet skickas till Fridhem avslutas ärendet hos Barn- och familjeenheten. Då det handlar om frivilliga ansökningar, vilket är det vanligaste förekommande, vänder sig de missbrukande ungdomarna direkt till Fridhemsprojektet.

För de ungdomar som är över 20 år görs en bedömning om de ska slussas till öppenvården Fridhem eller till vuxenenheten. Åldergränsen för Fridhemsprojektet är inte absolut utan kan överskridas om en aktuell ungdom bedöms vara i behov av ytterligare kontakt med sin behandlingsassistent.

Kommunen har även en fältverksamhet som utgår från samma byggnad som Fridhemsprojektet. Fältverksamheten samarbetar med skolorna i kommunen samt ansvarar för den nattvandring som genomförs vid helger samt vid större evenemang i kommunen.

För de äldre ungdomarna är det numera vuxenenheten som blir aktuell. Vuxenenheten har nyligen bytt namn från missbruksenheten. Kommunen försöker se till att de ”unga vuxna” som blir aktuella inom kommunen får en chans att behandlas i Fridhem.

För de ungdomar som klarat att sluta missbruka är det möjligt att få sysselsättning via kommunens arbetsmarknadsprojekt UngVux, även detta är placerat i samma byggnad som Fridhemsprojektet i syfte att samla alla insatser till gruppen ungdomar på ett och samma ställe.

Insatser och kommunens policy

Karlshamns kommun drev tidigare en mycket kostsam missbruksvård då man inte hade några adekvata vårdinsatser att erbjuda de missbrukande ungdomarna. Kommunen saknade

hemmaplansinsatser vilket gjorde att placeringar eller en kontakt med Barn- och ungdomspsykiatrien ofta blev ett alternativ. Kommunens policy som utgår från närhetsprincipen, att erbjuda kvalificerad vård på hemmaplan, stämde inte överrens med den insatsarsenal som fanns att tillgå. Kommunen har därför satsat resurser på ett hemmaplansbaserat projekt, Fridhemsprojektet, som startade under hösten 2004. Projektet gör det möjligt att behålla de missbrukande ungdomarna på hemmaplan och ska locka ungdomar till att självmant söka hjälp.

Vår verksamhet kostade mycket, mycket mer för några år sen. Då hade vi rekord i underskott. Nu ligger vi på plus och erbjuder insatser till många, många fler.

Inom kommunen arbetar man med ett generellt förebyggande arbete tillsammans med skola och fritidsledare under speciella informationsdagar som hålls i skolorna angående alkohol och narkotika. Socialförvaltningen ser inte detta arbete som sitt huvudansvar utan förlitar sig på att andra instanser i kommunen ska utföra arbetet. Kommunen satsar istället sina resurser på att erbjuda tidiga insatser för de ungdomar som befinner sig i riskzonen för att börja missbruka.

Alltså vår huvuduppgift är inte generellt förebyggande arbete, utan vår uppgift är att fånga upp tidigt när det blir strul /.../ Men däremot att vi skulle ha nåt, att socialtjänsten skulle ha något huvudansvar för det generellt förebyggande arbetet, det är inte vår uppgift. Och det vet man ju nu att staten är ganska noga med att det generellt förebyggande arbetet ska ligga på kommunstyrelsen och inte på socialtjänsten. /.../ Min linje som chef är att jag drivit att generellt förebyggande arbete är allas ansvar och det ska inte vara gubben i lådan som dyker upp från oss utan det måste genomsyra skolans policy att man har ett förebyggande arbete. Det viktiga är att när man har upptäckt något att man har någonstans att vända sig.

Kommunen ser vikten av att fånga upp de oorganiserade missbrukarna som inte befinner sig på fritidsgårdar eller liknande och menar att detta inte görs med traditionellt förebyggande arbete. Fältgruppens uppgift är därför att knacka dörr och på så sätt komma i kontakt med de oorganiserade missbrukande ungdomarna i kommunen.

Det handlar ju också om att se ungdomarna. Att vara på fritidsgården eller fotbollsträningen räcker inte. Att fånga upp de oorganiserade är ännu viktigare, och där räcker inte att vandra på nätterna här eller på stan. För de som är mest illa ute är ju inte där, så man får knacka dörr och fånga upp /.../ det är klart att det är jobbigt med uppsökande verksamhet men har man tre på fältet så måste man prioritera.

Kommunen delar in de insatser som de har att erbjuda till missbrukande ungdomar i tre kategorier vilka är boende, behandling och sysselsättning. Det senaste är en insats som används för de lite äldre ungdomarna efter det att missbruket har brutits.

Fältgruppen i Karlshamns kommun sorteras under kommunens behandlingsinsatser. Fältgruppens uppsökande verksamhet är en viktig del av socialtjänstens arbete i kommunen. Tillsammans med kommunanställda fritidsledare driver fältgruppen en så kallad nattvandrargrupp där syftet är att förebygga missbruk och kriminalitet. Fältgruppen ska synas och finnas till för ungdomarna som är på väg in i riskzonen för ett missbruk. En av fältgruppens huvuduppgifter är att kartlägga missbruket bland kommunens ungdomar för att skapa en bredare kunskap. Fältgruppen har ett nära samarbete med projekt Fridhem i utkanten av Karlshamn. Fridhemsprojektet syftar som ovan nämnts till att kunna erbjuda hemmaplanslösningar för bland annat missbrukande ungdomar. I projektet arbetar 12 behandlingsassistenter samt två socialsekreterare som är indelade i olika team där bl a ett behandlingsteam och ett boendeteam ingår. Projektet baseras på frivillighet och satsar därför mycket på motivationsarbete. De olika insatser som finns i Fridhem skiljer sig mellan olika ärenden beroende på hur allvarlig missbrukssituationen ser ut. Gemensamt för alla klienter är att man tillsammans med en handläggare enas om en behandlingsplan. Insatserna innehåller ofta en kontakt med behandlingsassistenter som är knutna till projektet. Projektet har en övre åldersgräns på 21 år.

Till Fridhemsprojektet finns ett haschprogram knutet som är utformat av Thomas Lundkvist, programmet syftar till att avgifta ungdomar samt förhindra återfall i missbruk. Haschprogrammet sträcker sig över 6-8 veckor, under programmet träffar och arbetar ungdomen intensivt med en professionell behandlare tre gånger per vecka samt tar regelbundna drogtestar. Haschprogrammets upplägg är individuellt för varje klient och är därmed väldigt flexibelt. Programmet kan användas som behandling vid såväl ett lättare samt vid ett mer avancerat haschmissbruk. Till öppenvården hör även ett ungdomsboende med 10 platser, kravet för att få tillgång till detta boende är att ungdomen uppvisar drogfrihet. Ungdomsboendet är även tillgängligt för ungdomar med annan problematik än missbruk. Fridhem erbjuder även ungdomsgrupper för de missbrukande ungdomarna, t ex ridgrupper eller styrketränningsgrupper.

Alltså man samlar inte missbrukande ungdomar om det inte finns en strukturerad början och slut angivet i tid. För min övertygelse är att alla såna grupper är destruktiva. Vi har varit väldigt noga med att har vi grupper så måste de vara strukturerade.

Inom projektet finns även utbildad personal för att hålla i ART-grupper, Aggression Replacement Training, för de missbrukande ungdomarna. Fridhem kan även erbjuda anhöriggrupper där syftet framförallt är stöd till föräldrar och syskon.

Den vanligaste drogen och missbrukssituationen i kommunen

De vanligaste drogerna i Karlshamns kommun är hasch och amfetamin, haschet har dock en större genomslagskraft. Båda drogerna är dock väletablerade i kommunen och används frekvent av kommunens missbrukande ungdomar. Lokalt för Karlshamn är att anabola steroider florerar bland ungdomarna. Sedan en tid tillbaka har även heroin spridit sig bland de missbrukarna i kommunen och man anar att det idag finns heroinister bland de missbrukande ungdomarna. Heroinet har spridit sig upp från Kristianstad.

Alltså vad jag är lite orolig för det är ju med heroinet. Det kan jag ju säga att heroin fanns ju inte för fyra år sedan. Och det finns nu. Spridelserisken är stor med just heroin.

Vad gäller missbrukssituationen i kommunen tror man att narkotikamissbruket har ökat något. Denna ökning skulle kunna härledas till att kommunen idag har en ökad kunskap kring missbrukande ungdomar i kommunen och att man genom Fridhemsprojektet har skapat ett utrymme för kommunikation med ungdomarna.

Den vanligaste insatsen för de missbrukande ungdomarna i kommunen är enskild kontakt med en behandlingsassistent.

5. VINJETTUNDERSÖKNINGEN

I detta kapitel presenterar vi vinjetterna i sin helhet samt resultaten från respondenternas svar på undersökningens vinjetter. Efter varje vinjettgenomgång följer en sammanställning av de mönster som vi kunnat urskilja som centrala i vinjetterna. Kapitlet avslutas därefter i en redovisning av respondenternas syn på deras handlingsutrymme i förhållande till den organisation de arbetar i.

5.1 Vinjett 1

Ungdomen är 16 år gammal och bor hemma hos sina biologiska föräldrar. Ungdomen kommer ifrån en låginkomsttagarfamilj och är äldst utav tre syskon. Familjen lever tillsammans i en trerumslägenhet i utkanten av staden. Föräldrarna har bekymmer med att få ekonomin att gå ihop då mamman ofta är långtidssjukskriven från sitt arbete inom hemtjänsten och pappan är deltidsanställd busschaufför. Ungdomen arbetar extra inom hemtjänsten för att bidra till familjens ekonomi. Ungdomen känner ett ansvar för familjen, vilket tynger och pressar ungdomen.

För ett år sedan testade ungdomen att röka hasch på en fest med kompisar. Ungdomen hade aldrig tidigare provat några droger. Numera röker ungdomen hasch vid varje veckoslut då ungdomen umgås med sitt kompisgäng. Ungdomen blir lugn och "dåsig" när ungdomen rökt på. Ungdomen upplever en inre tillfredsställelse och känner att ungdomen kan koppla bort verkligheten med dess press och måsten.

Ungdomen säger att ungdomen har kontroll över sitt bruk av hasch och menar att ungdomen inte är beroende då ungdomen endast röker på helgen tillsammans med gänget och aldrig skulle få för sig att röka ensam.

I övrigt sköter ungdomen sina åtaganden. Ungdomen jobbar, går i skolan och får tillvaron att fungera. Dock skulle ungdomen helst enbart vilja jobba istället för att gå i skolan då ungdomen säger att ungdomen inte har något "läshuvud". Konflikter mellan ungdomen och ungdomens föräldrar har förekommit sedan föräldrarna fick vetskap om ungdomens missbruk. Föräldrarna tog då kontakt med socialtjänsten. Ungdomens mamma känner sig helt förtvivlad över ungdomens missbruk medan pappan mest är förbannad. Föräldrarna är fast beslutna att stötta sin ungdom igenom ungdomens missbruk.

Ungdomen själv tycker inte att ungdomen har något problem eftersom ungdomen kan hantera sitt bruk av hasch. Ungdomen säger att ungdomen vet många som röker hasch och har gjort det under flera års tid men som ändå klarar hantera arbete eller skola. Ungdomen uttrycker att ungdomen kan sluta röka hasch när ungdomen vill men just nu har ungdomen ingen önskan om att sluta.

5.1.1 Karlskrona kommuns val av insatser gällande vinjett 1 avseende Lina

Missbruket är inte Linas primära problem. Lina skulle erbjudas en individuell kontakt med socialsekreterare på projekt X. Socialsekreterarens uppgift skulle vara att motivera Lina att sluta missbruka samt att bli medveten om drogens skadeverkningar. Provtagning på ADS skulle ingå i behandlingen. Projekt X skulle även få till uppgift att arbeta med hela familjens problematik och återföra föräldraansvaret till föräldrarna.

Då behövs motivation till familjen, någon som ringer och kör och hämtar Lina. Där är projekt X jättebehjälpliga. Nyändning behövs och energi. Att någon tar dom (läs: familjen) på allvar, därför har jag tagit projekt X med familjekonstellationen.

Bedömningsgrunder

Karlskrona kommun menar att Lina regelbundet under en lång tid har missbrukat hasch. Man anar att Lina känner ett stort ansvar för familjens försörjning. Lina behöver motiveras till frivillig kontakt med socialförvaltningen, kommunen ser inte att tvångsvård skulle vara nödvändigt. Linas sociala situation är av störst betydelse för bedömningen, missbruket är sekundärt och ett uttryck för någonting annat i Linas liv.

Jag är osäker på om ett LVU går igenom, på grund av hennes ordnade förhållanden. Kanske bedömningen skulle göras att vänta lite tills hennes liv brakar ihop mera så att LVU går igenom. Jag känner mig osäker på kommunens policy och hade därför snackat med mina kollegor.

Vilka förhållanden i vinjetten/organisationen har påverkat valet av insatser?

I vinjetten har man lagt störst vikt vid Linas sociala situation, där familjen har störst betydelse för valet av insatser. Även missbruket har betydelse men är inte primärt varför mest resurser hade satsats på att arbeta med den sociala situationen kring Lina.

Socialsekreteraren kan inte urskilja några aspekter i organisationen som har haft betydelse för valet av insatser.

5.1.2 Karlskrona kommuns val av insatser gällande vinjett 1 avseende Kristian

Även för Kristian föreslår Karlskrona kommun projekt X för att motivera honom till att sluta med droger. Drogtester skulle utföras på ADS för att kontrollera hans drogfrihet. Kommunen ser i andra hand det projekt som inom en snar framtid ska starta som ett alternativ till insats, här skulle Kristian behandlas intensivt för att sedan få delta i, för ungdomar anpassade, NA-

möten. Som en ytterlighet föreslås Ungbo för Kristian som ett försök att avlasta honom från ansvaret till familjens försörjning.

Bedömningsgrunder

Det är av största vikt att hitta en ersättning för drogen till Kristian. Kristian använder sig av narkotika på ett sätt som säger kommunen att ett attribut för missbruket går att finna. Exempel på sådana attribut skulle kunna vara dykning eller träning av något slag.

Satsa på honom, byt ut drogen! Få honom att gå med i fallskärmsklubben istället för haschrökarklubben.

Kristian måste uppvisa drogfrihet om han ska få ha Ungbo varför drogtestar på ADS är nödvändiga. Ungbo kan användas parallellt med andra insatser, såsom projekt X, för att avlasta både Kristian och föräldrarna.

Pojken drar ett stort lass hemma och föräldrarna kanske skulle må bättre av att slippa försörja honom. Pojken har ju allt annat: skola, jobb. Det sociala är inte väck därför kan Ungbo bli aktuellt. Det är ett ansvarstagande sällan sett hos så unga killar.

Vilka förhållanden i vinjetten/organisationen har påverkat valet av insatser?

Den sociala situationen är av primär betydelse i vinjetten. Även åldern spelar roll då Kristian är alldeles för ung för att bidra till sin familjs försörjning. Missbruket är sekundärt för Kristian och bör därför inte vara alltför svårt att bryta.

Socialsekreteraren ser inga speciella aspekter i organisationen som har spelat roll för bedömningen och valet av insatser.

5.1.3 Karlshamns kommuns val av insatser gällande vinjett 1 avseende Lina

Linas missbruksproblematik kräver motivationsarbete i det inledande skedet av behandlingen, detta arbete skulle ske med en behandlingsassistent. Även Linas föräldrar behöver få samtal för att komma tillrätta med deras relation, detta skulle då ske med en kvinnlig samt en manlig behandlare. Lina skulle även få en insats i form av kommunens haschprogram.

Bedömningsgrunder

Lina är alldeles för ung för att ha ett så stort ansvar i familjen, det är viktigt att klargöra för henne att ansvaret inte är hennes utan föräldrarnas.

Att klargöra för henne att hon är tonåring och att hon har inget ansvar för ekonomin i den familjen överhuvudtaget. Hon ska ju fokusera på sin skola, att frånta henne ansvaret tror jag är oerhört viktigt. Det känns som att det är därför hon röker, för hon vill koppla bort verkligheten.

Föräldrarna behöver tilldelas en egen kontakt så att de kan återta föräldraansvaret i huset. Lina behöver motiveras för att kunna sluta med sitt missbruk, haschprogrammet kan då vara en bra lösning, hon kommer då att kunna se sina framsteg i sin avgiftning från haschet.

Vilka förhållanden i vinjetten/organisationen har påverkat valet av insatser?

Den sociala situationen och missbruket är av lika stor betydelse i vinjetten, att enbart arbeta med missbruket skulle vara meningslöst då familjesituationen fortfarande skulle bestå. Missbruket är primärt i vinjetten men det är inte meningsfullt att skilja från den sociala situationen.

Socialsekreteraren ser inga speciella aspekter i organisationen som haft betydelse för valet av insatser.

5.1.4 Karlshamns kommuns val av insatser gällande vinjett 1 avseende Kristian

Kristian behöver fråntas föräldraansvar, detta skulle göras genom att intensivt arbeta med båda föräldrarna. Behandling är primärt för Kristian och skulle inledas med haschprogrammet efter att Kristian motiverats till frivillig vård. Föräldrarna skulle tilldelas en manlig och en kvinnlig behandlare för att kunna arbeta med sina problem.

Bedömningsgrunder

Kristian har ett stort ansvar för familjens ekonomi vilket han är alldeles för ung för. Haschmissbruket tyder på prestationsångest och Kristian behöver motiveras för att sluta missbruka. Behandling för Kristian är primärt, men man kan inte enbart behandla missbruket utan att samtidigt arbeta med familjen.

Vilka förhållanden i vinjetten/organisationen har påverkat valet av insatser?

Även hos Kristian är det viktigt att arbeta med den sociala situationen och missbruket sida vid sida. Familjesituationen skulle bestå om man valde att enbart arbeta med missbruket. För att Kristian ska kunna släppa sitt missbruk behöver man således arbeta parallellt med drogmissbruket och familjens sociala situation.

Socialsekreteraren ser inga speciella aspekter i organisationen som har påverkat valet av insatser.

5.2 Sammanställning av resultaten från vinjett 1

Av vad som framgår ur ovan presenterade resultat kan man urskilja mönster av kommunernas sätt att välja och motivera insatser till den första vinjetten. Karlskrona kommun påpekar gällande både Lina och Kristian att missbruket inte är primärt i vinjetten medan Karlshamns kommun menar att missbruket är av så stor betydelse att ungdomarna bör skrivas in i kommunens haschprogram. Karlskrona kommun anser att missbruket hos de båda ungdomarna inte skulle vara särskilt svårt att bryta om man lyckas finna andra alternativ till drogen. Att Karlshamns kommun väljer en så pass omfattande insats som haschprogrammet tyder på att de anser missbruket hos ungdomarna vara högst allvarligt och väljer därför en tidskrävande insats. Intressant att påpeka är att hasch räknas som en av de mest frekvent använda drogerna i båda kommunerna och trots att Karlskrona kommun menar att missbruket i vinjetten är av sekundär betydelse väljer man en så pass omfattande insats som projekt X. En anledning till att kommunen väljer projekt X kan bero på att projektet arbetar med både ungdomen och familjen. Då det framförallt är familjesituationen som Karlskrona kommun lyfter fram som kärnan i problematiken kan det ses som en fördel att genom en och samma insats kunna ge hjälp till både ungdomen och familjen.

Båda kommunerna menar att samtliga ungdomar som är presenterade i vinjetten har ett för stort ansvar för familjens ekonomi varför resurser skulle satsas på att förbättra familjens situation. Karlskrona kommun påpekar att det ansvar som Kristian tar i familjen sällan är sett hos så unga killar men påpekar inte att Lina har ett ovanligt stort ansvar varför detta kan tolkas som ett tecken på skillnader vad gäller bedömningen av kön.

Båda kommunerna väljer att inkludera föräldrarna i ungdomarnas behandling för att uppnå goda resultat. Den sociala situationen betonas som viktig av både Karlskrona och Karlshamns kommun. Karlskrona kommun menar att den sociala situationen kring ungdomarna är av störst betydelse för valet av insatser och väljer att se den som primär. Karlshamns kommun menar däremot att den sociala situationen har lika stor betydelse för valet av insatser som missbruket, att urskilja någon av dessa klientegenskaper som viktigare än den andra anser Karlshamns kommun inte vara meningsfullt.

Vad gäller skillnader i kön i bedömningarna kring valet av insatser kan nämnas att Karlskrona kommun väljer att föreslå dykning och träning som alternativ till missbruket för Kristian. Kristian är den enda ungdom som föreslås en fysisk aktivitet som behandling. Just dykning kan tolkas som en typisk ”killsport”³ varför även förslaget till insats kan härledas till könets betydelse för valet av insatser.

I diskussionen kring kommunens ekonomiska resurser, behandlingsinsatser, policy samt behandlingshems kontakter (organisatoriska aspekter) kände ingen av de deltagande kommunerna sig påverkade av dessa i valet av insatser till ungdomarna i denna vinjett. Karlskrona kommun har dock gått utanför den insatsarsenal som idag finns att tillgå i kommunen och valt att föreslå ett projekt som ännu inte realiserats som en alternativ insats.

5.3 Vinjett 2

Ungdomen är 13 år gammal och går i sjunde klass. Ungdomen bor hemma hos sina föräldrar, vilka är välutbildade och ”riktiga karriärmänniskor”. Föräldrarna reser mycket i sina arbeten och ungdomen är därför ofta ensam hemma. Familjen bor i ett välbärgat villakvarter centralt i staden. Ungdomen är kraftigt överviktig och mobbas för sin vikt.

Ungdomen är tystlåten och uppfattas av andra som en inåtvänd och svår ungdom, en ungdom som varken hörs eller syns. Ungdomen känner sig mycket ensam och har inga vänner. Sedan högstadiets början har ungdomen umgåtts med ett gäng som av skolpersonalen uppfattas som lite utanför och ”egna”. Via gänget har ungdomen introducerats i drogernas värld.

Ungdomen har vid ett flertal tillfällen rökt hasch men tycker inte att ungdomen känner någon effekt av detta. Ungdomen har därför vid ett tillfälle, på en fest, provat amfetamin i tablettform då ungdomen var nyfiken på drogens effekter. Flera i gänget använder amfetamin och ungdomen kände sig manad att prova eftersom ungdomen också ville våga vara häftig, stå i centrum och släppa sina hämningar vilket drogen framkallade hos ungdomen. Ungdomen har fått mer positiva upplevelser av amfetaminet än av haschen varför ungdomen skulle kunna tänka sig att prova igen, ungdomen vet också att amfetaminet kan hjälpa ungdomen att gå ned i vikt.

³ Se t ex SCB:s statistik där den officiella sportdykningen till 88% utövas av killar.

Den senaste tiden har det varit mycket bråk hemma hos ungdomen eftersom föräldrarna inte tycker att ungdomen sköter sig som ungdomen ska i skolan. Ungdomen har under ett par veckoslut följt med äldre medlemmar ur gänget ut för att festa. Ungdomens föräldrar har fått vetskap om ungdomens haschmissbruk och är därför mycket oroliga för sin ungdom varför de söker hjälp hos socialtjänsten.

Ungdomens egen inställning till sitt drogmissbruk är att ungdomen har roligt och att ungdomen för en gångs skull har "kompisar" att umgås med. Ungdomen tycker inte att ungdomen har några problem, ungdomen vet att narkotika är farligt men uttrycker att ungdomen inte är en knarkare, "jag injicerar ju inte".

5.3.1 Karlskrona kommuns val av insatser gällande vinjett 2 avseende Tova

För Tova lämpar sig frivilliga insatser i första hand. En individuell samtalskontakt med en fältsekreterare är bra för Tovas låga självkänsla och självförtroende. Tova skulle även få insats i form av en kontaktperson med vilken hon skulle kunna gå och träna. Hela familjen skulle alternativt tillsammans få en samtalskontakt med socialförvaltningens råd- och stöдавdelning, önskar familjen denna insats kommer fältkontakten att utgå. Tova kommer också få drogtesta sig på ADS där information om drogernas skadeverkningar skulle ingå.

Bedömningsgrunder

Tova behöver en ersättning för missbruket och skulle därför antingen beviljas insats i form av en tjejgrupp inom fältverksamheten eller om detta inte skulle passa, då alla klienter inte lämpar sig för gruppverksamhet, skulle kommunen erbjuda Tova en kontaktperson.

Tova behöver motivation för att klara sluta missbruka. Kommunen anser att föräldrarna verkar vara väletablerade i samhället varför de inte behöver en insats för att stärka föräldrarollen. Det är dock viktigt att arbeta med hela familjen och stärka relationen mellan Tova och hennes föräldrar.

Men sen tycker jag att föräldrarna verkar ju inte helt värdelösa så jag vill ju inte byta ut dom.

Eftersom Tova är en tjej erbjuds hon att träna med fältgruppens tjejgrupp eller med en kontaktperson. Hade Tova istället varit en kille hade hon erbjudits en styrketräningsgrupp. Eftersom Tova har dåligt självförtroende och dålig självkänsla är det viktigt att man arbetar med detta. Där skulle tjejgruppen kunna hjälpa henne.

Vilka förhållanden i vinjetten/organisationen har påverkat valet av insatser?

Tovas sociala situation ses som primär i valet av insatser, familjesituationen är ett konstaterat problem som kräver insatser. Även Tovas ålder spelar roll för bedömningen, även om Tova är ung ses hon av kommunen som en mogen tjej varför insatserna inte behöver vara så kraftigt tilltagna. Missbruket är sekundärt i vinjetten.

Socialsekreteraren anser inte att det finns några speciella aspekter hos organisationen som har haft betydelse för valet av insatser.

5.3.2 Karlskrona kommuns val av insatser gällande vinjett 2 avseende Linus

Linus med föräldrar skulle beviljas täta kontakter med socialförvaltningens råd- och stödgrupp, att arbeta med hela familjen blir nödvändigt för att uppnå resultat. Föräldrarna behöver någon form av föräldrautbildning som bland annat kan hittas hos Barn- och ungdomspsykiatri. Linus skulle skrivas in i projekt X där en socialsekreterare skulle få arbeta med hans missbruksproblematik, oförstående föräldrar och viktproblem. Oaviserade drogtestar skulle vara en del av behandlingen.

Bedömningsgrunder

Linus föräldrar har en oförmåga att själva se vad de inte gör för sin son. Eftersom Linus är 13 år gammal är han inte på något vis en etablerad missbrukare utan drogerna uttrycker ett föräldraproblem. Linus behöver projekt X för egen räkning för hjälp och stöd med sina egna problem.

Projekt X är inte rädda att tala om för föräldrarna att dom är dumma i huvudet. /.../ Det är ju faktiskt det som det handlar om, jag hade fullkomligt slängt tillbaka all ångest som finns på föräldrarna. Varit ganska bitsk. Så dom hade nog inte gått ansvarsfria ifrån min träff, det tror jag inte.

Linus problem bottnar i att föräldrarna har tappat greppet. När de börjar intressera sig för sin son igen kommer missbruket att avta och Linus kommer så småningom att börja må bättre. Linus missbruk är av sekundär betydelse.

Vilka förhållanden i vinjetten/organisationen har påverkat valet av insatser?

Linus ålder är av primär betydelse, han är för ung för att missbruka och för att vara ensam hemma i den utsträckning han är. Den sociala situationen med föräldrasvikten har också en

avgörande betydelse för valet av insatser, missbruket är sekundärt och mynnar från den sociala situationen.

Socialekreteraren anser inte att det finns några speciella aspekter hos organisationen som har haft betydelse för valet av insatser.

5.3.3 Karlshamns kommuns val av insatser gällande vinjett 2 avseende Tova

Tova skulle tilldelas en egen behandlingskontakt, eventuellt en kvinnlig, för att kunna diskutera hennes dåliga självkänsla och självbild. Hon behöver erbjudas alternativ till missbruket såsom en fritidssysselsättning, t ex teater, musik eller en ridgrupp. Eventuellt bör Tova även få en BUP-kontakt där man kan diskutera mobbingen i skolan. Föräldrarna skulle erbjudas en samtalskontakt samt att när som helst på dygnet kunna vända sig till Fridhemsgruppen för stöttning.

Bedömningsgrunder

Vinjetten ger en signal om att missbruket är ett symptom för någonting annat, familjesituationen är önskvärd att förändra. Tova behöver arbeta med sin självkänsla och sin självbild för att kunna må bättre.

Det känns som man blir lite sorgsen när man läser det här, det känns som hon inte syns. Man skulle vilja stärka henne som tjej och kunna sätta gränser för vad som är okej och vad som inte är okej.

Det är viktigt att arbeta med föräldrarna och få ett slut på konflikterna i familjen. Föräldrarna verkar inte vara fullt medvetna om hur deras dotter egentligen mår varför det är viktigt att väcka deras uppmärksamhet och intresse för sin dotter men samtidigt stötta dem i deras situation.

Haschet och det hade jag sett som ett tecken på att hon mår skitdåligt. Hon vill bli uppmärksammas för någonting.

Vilka förhållanden i vinjetten/organisationen har påverkat valet av insatser?

Tovas ålder är av avgörande betydelse för valet av insatser, hon är alldeles för ung för att missbruka. Även Tovas mående spelar en avgörande roll, hennes agerande visar tydligt att hon inte mår bra. Missbruket är i sig inte primärt i vinjetten utan ett uttryck för något annat,

förmodligen ett skrik på föräldrarnas uppmärksamhet. Den sociala situationen blir därför också av betydelse för valet av insatser.

Socialsekreteraren anser inte att det finns några speciella aspekter hos organisationen som har haft betydelse för valet av insatser.

5.3.4 Karlshamns kommuns val av insatser gällande vinjett 2 avseende Linus

Det är viktigt att ge Linus en egen behandlingskontakt, eventuellt en manlig, där han ska kunna diskutera sin självkänsla och självbild. Linus är även i behov av en BUP-kontakt i kombination med en samtalskontakt på Fridhemsgruppen som står för information om drogens effekter. Föräldrarna behöver vara delaktiga i Linus behandling och kommer samtidigt att få mycket stöttning.

Bedömningsgrunder

Linus missbruk skulle komma att upphöra omgående när insatserna väl satts in. Föräldrarna har idag tappat greppet om situationen, de behöver få ett stort stöd i sin föräldraroll för att kunna bli föräldrar för Linus igen.

*Föräldrarna får lägga sina välutbildningar på hyllan. Barn är viktigare, få föräldrarna med på detta tåget.
Alltså barn är viktigare.*

En BUP kontakt blir viktig för Linus eftersom han där skulle kunna diskutera sitt dåliga självförtroende och mobbingen i skolan. Det är även viktigt att ge Linus kunskap om drogers effekter.

För kunskapen finns ju inte där, det hör man ju på Linus sätt att prata här, att han kan gå ner i vikt av amfetaminet och så /.../ lägga kunskap, det handlar ju inte om behandling här, utan mer berätta för killen vad det här innebär.

Vilka förhållanden i vinjetten/organisationen har påverkat valet av insatser?

Missbruket är av sekundär betydelse i vinjetten. Vad som istället har påverkat valet av insatser är Linus låga ålder, hans mående och familjesituationen.

Socialsekreteraren ser inga speciella aspekter i organisationen som har påverkat valet av insatser.

5.4 Sammanställning av resultaten från vinjett 2

Av den andra vinjetten framgår att både Karlskrona och Karlshamns kommun särskiljer klientegenskapen ålder som särskilt viktig för bedömningen i valet av insatser. Båda kommunerna påpekar att samtliga ungdomar i vinjetten är för unga för att missbruka. Dock menar Karlskrona kommun att Tova ses som en mogen tjej trots sin unga ålder. Att åldern är en viktig egenskap för bedömningen i valet av insatser kan härledas till att båda kommunerna anser det vara av högsta vikt att så tidigt som möjligt i låg ålder fånga upp ungdomar som befinner sig i riskzonen för att utveckla ett avancerat missbruk.

Vad gäller könsaspekten väljer båda kommunerna att föreslå fysisk aktivitet som en del av Tovas insatser. Tova föreslås att träna med kommunens tjejgrupp eller med en kontaktperson i Karlskrona kommun samt med en tjejgrupp i Karlshamns kommun. Detta skulle kunna bero på att kommunerna ser den fysiska aktiviteten som någon form av förebyggande insats för Tova som annars skulle kunna utveckla någon form av ätstörning i framtiden. Övervikt hos Tova ses som allvarigare än övervikt hos Linus. Vad som i övrigt är intressant att notera för könsaspekten är att Karlshamns kommun väljer att ge Tova en kvinnlig behandlare medan kommunen tilldelar Linus en manlig. Kommunen menar att det är lättare för ungdomen att identifiera sig med en behandlare av samma kön som ungdomen själv. Könsaspekten blir därför extra tydlig i Karlshamns val av insatser, även om valet faller på samma insats för både Tova och Linus väljer Karlshamns kommun att könsvariera insatsen till ungdomarna. Valet av manlig och kvinnlig behandlare kan bero på kommunens erfarenheter från tidigare klienter.

Hos samtliga ungdomar i vinjetten betonas föräldrarnas ansvar. Föräldraansvaret beskrivs som bristande och otillräckligt för samtliga ungdomar i vinjetten utom då Karlskrona kommun bedömer Tova. Karlskrona kommun anser inte att Tovas föräldrar behöver stärkas i sin föräldraroll och menar samtidigt att Tova är en mogen tjej för sin ålder. Att Tova skulle ha utvecklat denna mognad i avsaknad på föräldraansvar nämner Karlskrona kommun dock inte. Båda kommunerna ser missbruket i vinjetterna som sekundärt då det mynnar från den sociala situationen. Missbruket ska enligt kommunerna ses som ett resultat av en icke fungerande familjesituation, detta till trots väljer Karlskrona kommun att inte påpeka föräldrasvikt hos Tovas föräldrar.

Karlshamns kommun har för både Tova och Linus valt att föra in en, för undersökningen, ny klientegenskap; måendet. Måendet ska tolkas som ett uttryck för ungdomarnas dåliga

självförtroende och låga självkänsla vilket även Karlskrona kommun påpekar som viktigt för ungdomarna i vinjetten. Dock väljer Karlshamns kommun att särskilja måendet som en fristående klientegenskap och tilldelar ungdomarna en kontakt med BUP enbart baserat på denna klientegenskap.

I diskussionen kring kommunens ekonomiska resurser, behandlingsinsatser, policy samt behandlingshemskontakter (organisatoriska aspekter) kände ingen av de deltagande kommunerna sig påverkade av dessa i valet av insatser till ungdomarna i denna vinjett.

5.5 Vinjett 3

Ungdomen är 18 år gammal och ensam barn till två gravt missbrukande föräldrar. Ungdomen har aldrig bott tillsammans med sina biologiska föräldrar, utan har sedan födseln levt tillsammans med sin moster och dennes familj. Ungdomen har ingen kontakt med sina biologiska föräldrar.

Ungdomens första kontakt med droger kom vid 14 års ålder då ungdomen testade att röka hasch. Ungdomen blev ganska snabbt etablerad i missbrukarkretsar och rökte dagligen hasch. Inom en kort tid började ungdomen experimentera med partydroger såsom ecstasy när ungdomen var på fest. Ungdomen har sedan ett år tillbaka injicerat amfetamin och har även kommit in i kriminalitet, stöld, som har blivit ungdomens försörjningssätt för sitt missbruk.

Ungdomen påbörjade det individuella programmet på gymnasiet men tröttnade snabbt och hoppade av. Ungdomen har alltid varit bråkig och stökig i skolan. Vid 15-års ålder kom ungdomen i kontakt med socialtjänsten på grund av sitt missbruk och fick då insats i form av samtalskontakt med en fältsekreterare. Idag har ungdomen ingen kontakt med socialtjänsten.

Det finns stora konflikter mellan mostern och ungdomen varför ungdomen för två månader sedan stuckit från sitt hem. Mostern är orolig över ungdomens agerande och ungdomens situation. Mostern vill inte att ungdomen ska möta samma öde som sina föräldrar men orkar inte längre ta tag i situationen.

Idag har ungdomen ingen sysselsättning, ungdomen driver omkring och bor hos andra missbrukande kompisar samt ibland hos sin äldre missbrukande flickvän/pojkvän. Ungdomens tid går åt till att "fixa" pengar för att finansiera sitt drogmissbruk. Ungdomen är

trött på det hårda missbrukarlivet och tycker att allt är jobbigt men vet inte om ungdomen kan sluta med droger. Ungdomen vill sluta missbruka och har därför tagit kontakt med sin gamla fältsekreterare men är rädd för vad ett liv utan droger innebär.

5.5.1 Karlskrona kommuns val av insatser gällande vinjett 3 avseende Sofie

Då UFG arbetar med myndighetsutövning skulle Sofie enbart bli aktuell på UFG om hennes frivillighet ifrågasattes. I annat fall skulle fältgruppen lotsa Sofie vidare till ADS då hon har fyllt 18 år. Om man hade misstrott Sofies frivillighet att ta emot vård och ett LVU hade gått igenom hade Sofie blivit placerad på ett behandlingshem utanför kommunen. Vid valet av behandlingshem hade man diskuterat kollegors erfarenheter av olika behandlingshem. Om en extern institutionsplacering hade kommit till stånd hade eftervården varit av stor betydelse.

Bedömningsgrunder

Sofie behöver en paus från sitt nätverk i det inledande skedet av behandlingen och en extern placering är därför av stor vikt. Vilken institution som hade blivit aktuell hade bestämts i diskussion med kollegor och konsultation av *Skandinavisk sjukvårdsinformation* som är en Internetbaserad sida där man kan matcha behandlingshem efter klientens behov.

Vilka förhållanden i vinjetten/organisationen har påverkat valet av insatser?

Drogen är av primär betydelse för bedömningen i valet av insatser för Sofie, hennes missbruk har varat under en lång tid varför det är viktigt att snabbt bryta det. Åldern gör vinjetten mer problematisk.

Vad gäller organisatoriska aspekter så är åldern ett hinder. Det gäller att Sofies frivillighet ifrågasätts och misstros för att hon ska bli aktuell på UFG, annars är det ADS som gäller för Sofies del.

5.5.2 Karlskrona kommuns val av insatser gällande vinjett 3 avseende Henrik

Henrik skulle lämpligen tilldelas en insats i form av att med hjälp av utredningsinstrument se vilken betydelse drogerna har för honom och hur etablerad han är som missbrukare. Till detta föreslås SiS-institutionen Sirius där Henriks missbruk skulle kartläggas i samband med att man utreder vilka insatser Henrik är i behov av och var i missbruket han befinner sig. När missbruket är avslutat är det viktigt att ge Henrik en ersättning för drogerna i form av en sysselsättning.

Bedömningsgrunder

Henrik är myndig och bestämmer själv över sitt liv, som handläggare i ärendet har man därför inte rätt att kontakta föräldrar eller andra personer gällande Henrik såvida han inte själv samtycker till detta. Om Henrik inte lämnar samtycke till vård hos ADS skulle ärendet hamna hos UFG. Skulle ärendet leda till en ansökan om LVU har handläggaren all rätt att kontakta föräldrar och övriga personer i Henriks nätverk.

Nätverket verkar idag inte ha någon större betydelse för Henrik varför man inte kommer att arbeta med detta. Istället kommer man arbeta för att hitta en sysselsättning åt Henrik, en ersättning för missbruket.

Finns det nu ingen släkt eller familj som är något att hänga i julgranen så måste man i alla fall ge honom bra kollegor. Jag känner att i den här vinjetten är missbruket det primära. Man måste försöka satsa på den här killen och ge honom en sysselsättning, en utbildning.

SiS-institutionen Sirius skulle bli aktuell därför att de har visat sig vara duktiga på att utreda drogernas betydelse hos klienter som kommunen tidigare haft aktuella. Drogernas betydelse är mycket viktig att utreda eftersom alla missbrukar på olika sätt och missbruket fyller olika funktioner för olika människor.

Vilka förhållanden i vinjetten/organisationen har påverkat valet av insatser?

Henriks ålder är avgörande för vart i organisationen han blir aktuell, åldern sätter många gånger käppar i hjulet för kommunen då åldersgränserna än så länge inte fungerar som gränsöverskridande. Det primära i vinjetten är drogen och varaktigheten på missbruket. Henrik är idag en etablerad missbrukare varför betydelsen av missbruket snabbt behöver kartläggas. De biologiska föräldrarna kommer inte att bli delaktiga i utredningen.

Och de missbrukande föräldrarna visst tänkte man på dom, men dom har man liksom sågat redan känner jag.

5.5.3 Karlshamns kommuns val av insatser gällande vinjett 3 avseende Sofie

Sofie skulle eventuellt komma att bo i ett familjehem under en kort period för att sedan jobbas hemåt till mostern eller mot ett eget boende. Ett boende på Fridhemsgruppen skulle då vara aktuellt med motkravet att Sofie är drogfri. Sofie skulle även tilldelas en individuell behandlingskontakt för att kunna prata om det faktum att hon blivit övergiven av sina

biologiska föräldrar. Sofie behöver även en sysselsättning när missbruket är avslutat. Går arbetet inte framåt kommer ärendet leda till en anmälan till Barn- och familjeenheten.

Bedömningsgrunder

I vinjetten finns ett försprång eftersom Sofie redan är motiverad till att ta emot behandling. Sofie skulle vara aktuell för boende på Fridhemsgruppen om hon kan uppvisa drogfrihet. Drogtester skulle därför ingå som ett led i behandlingen för att Sofie skulle få bevisa för sig själv att hon kan hålla sig ifrån drogerna men även för att kunna ge tillgång till boendet.

Man behöver även arbeta med nätverket där en paus i kontakten mellan Sofie och hennes moster verkar vara nödvändig för att ge mostern motivationen tillbaka. Om Sofie har en önskan om det skulle man även försöka kontakta de biologiska föräldrarna. Framförallt behöver Sofie få prata om att föräldrarna har övergivit henne för drogerna.

Sofie kommer även att behöva en sysselsättning om hon lyckas sluta missbruka.

Allra viktigast är ju att hjälpa henne bli av med missbruket, när hon tänder av och suget. Men sen så småningom det med sysselsättning.

Det kan även bli viktigt att arbeta med Sofies missbrukande pojkvän. Då Sofie är färdigbehandlad är det ingen fördel om hennes pojkvän fortfarande är en aktiv missbrukare.

En missbrukande pojkvän måste man ju lyfta fram i den här behandlingen. Det är viktigt att ha tjejen med sig.

Vilka förhållanden i vinjetten/organisationen har påverkat valet av insatser?

Sofies missbruk är primärt i vinjetten, för att kunna komma vidare i behandlingen måste missbruket avslutas. Hennes missbruk är mycket oroande. Nätverket är betydelsefullt för Sofie, mostern är hennes livlina varför mycket energi behöver läggas på att arbeta med nätverket. Åldern hade haft större betydelse om Sofie varit yngre.

Socialsekreteraren ser inga speciella aspekter i organisationen som har påverkat valet av insatser.

5.5.4 Karlshamns kommuns val av insatser gällande vinjett 3 avseende Henrik

Henrik skulle eventuellt komma att familjehemsplaceras under en kort period. Han skulle sedan antingen jobbas hem till mostern eller mot ett eget boende. Ett boende på Fridhemsgruppen skulle i sådana fall vara aktuellt för Henriks del. Henrik behöver en ersättning för missbruket och en egen behandlingskontakt för att kunna prata om att han har blivit övergiven av sina biologiska föräldrar. Skulle man inte märka framsteg i arbetet med Henrik skulle en anmälan göras till Barn- och familjeenheten.

Bedömningsgrunder

Om Henrik under en kortare tid ska bo i ett familjehem är det av största vikt att man behåller kontakten med mostern. Mostern skulle få hälsa på Henrik i familjehemmet för att relationen mellan dem ska bibehållas. Om Henrik ska flytta hem igen är det viktigt att problemen mellan honom och mostern diskuteras innan hemflytten.

Sen kanske då när dom varit så långt ifrån varandra under så lång tid som en placering kan innebära. Det är ju inte bra. Där lite föddes ju denna idé, att kunna erbjuda mycket på hemmaplan för att kunna göra förändringarna nära den unge då.

Henrik har ett avancerat missbruk som behöver avslutas snarast möjligt därför är hans frivillighet av oerhört stor betydelse. Henrik har en önskan om att själv sluta missbruka varför man redan har nått en framgång i arbetet. När missbruket väl är avslutat kommer Henrik att behöva en sysselsättning.

Det är ju oerhört svårt att bryta ett missbruk och man behöver oerhört mycket uppbackning till en början. Att man har täta kontakter med honom om han bor i vårt boende.

Att även arbeta med Henriks missbrukande flickvän så att Henrik inte ska lockas tillbaka i missbruket kommer också att vara viktigt.

Vilka förhållanden i vinjetten/organisationen har påverkat valet av insatser?

Henriks missbruk är avancerat och behöver så snart som möjligt upphöra, även missbrukets varaktighet spelar stor roll för valet av insatser. Nätverket är alltid oerhört viktigt och behövs för att kunna stötta Henrik igenom en svår period i hans liv. Önskar han kontakt med sina biologiska föräldrar får man fundera över det.

Socialsekreteraren ser inga speciella aspekter i organisationen som har haft betydelse för valet av insatser.

5.6 Sammanställning av resultaten från vinjett 3

I den tredje vinjetten återfinns de största skillnaderna i bedömningsmönster mellan Karlskrona och Karlshamns kommun. Karlskrona kommun väljer att ansöka om LVU-vård för båda ungdomarna i vinjetten. Detta kan förklaras med att ungdomarna annars inte hade varit aktuella på UFG där de socialsekreterare som medverkat i undersökningen arbetar utan istället hört hemma på ADS då ungdomarna är 18 år och samtycker till frivillig vård. UFG arbetar enbart med myndighetsutövning och med ungdomar upp till 18 år. För att ungdomarna ska aktualiseras på UFG måste således ett LVU gå igenom vilket i dessa fall kan ske om ungdomarnas samtycke till frivillig vård misstros. Karlshamns kommun väljer att inte ta upp tvångsvård som ett alternativ så länge de frivilliga insatserna fungerar, den motivation som finns hos båda ungdomarna i vinjetten är därför av stor vikt för Karlshamns kommun. Att Karlshamns kommun väljer att inte föreslå institutionsplacering ligger helt i linje med kommunens policy om att i största möjliga mån erbjuda kommunens missbrukande ungdomar hemmaplanslösningar.

Båda kommunerna väljer att skilja samtliga ungdomar i vinjetten från sitt nätverk under en period. Karlskrona kommun menar att nätverket inte är av någon särskild betydelse för ungdomarna i vinjetten och väljer att ge Henrik en sysselsättning som ersättning för nätverket. Karlshamns kommun väljer däremot att poängtera nätverket hos båda ungdomarna i vinjetten. Nätverket är betydelsefullt för ungdomarna och behöver få utrymme i behandlingen av missbruket. Karlshamns kommun är ensam om att erbjuda vinjettens ungdomar en kontakt med sina biologiska föräldrar om en önskan för detta finns samt att erbjuda en samtalskontakt där ungdomarna ska få möjlighet att diskutera de frånvarande biologiska föräldrarna. Karlshamns kommun väljer även att lyfta fram den missbrukande pojkvännen/flickvännen i behandlingsarbetet och menar att detta inte kan fylla sitt syfte om inte hela nätverket inkluderas i behandlingen. Karlskrona kommun har valt att inte nämna den missbrukande pojkvännen/flickvännen i bedömningen för valet av insatser, förmodligen för att deras val av insats handlar om en extern placering där den missbrukande ungdomen ensam står i fokus för behandlingen.

Vad gäller påverkan av organisatoriska aspekter känner sig Karlskrona kommun hindrade av klientegenskapen ålder som sätter käppar i hjulet för dem när det gäller inom vilken sektion klienten ska tillhöra. Eftersom ungdomarna i vinjetten enligt rådande organisatoriska indelning hamnade hos UFG blev tvångsvård aktuellt. I diskussionen med Karlshamns kommun kring kommunens ekonomiska resurser, behandlingsinsatser, policy samt behandlingshemskontakter (organisatoriska aspekter) kände inte kommunen sig påverkad av dessa i valet av insatser till ungdomarna i denna vinjett.

Det finns inga direkta mönster i vinjetten som kan härledas till könets påverkan i bedömningen för valet av insatser.

5.7 Respondenternas handlingsutrymme

För att klargöra hur respondenterna i undersökningen ser på sitt eget handlingsutrymme i förhållande till den organisation de arbetar i har vi nedan valt att sammanfatta de svar som framgick baserade på våra intervjufrågor.

5.7.1 Karlskrona kommun

Karlskrona kommun anser sig ha goda möjligheter att få igenom de insatser de föreslår för de missbrukande ungdomar som de kommer i kontakt med. Varje bedömning av insats en socialsekreterare i kommunen gör måste motiveras för att godkännas av förste socialsekreteraren. Även om handlingsutrymmet för socialsekreterarna därmed begränsas anser de inte att cheferna sätter käppar i hjulet för deras bedömningar. Om cheferna skulle avslå en begäran om t ex placering är socialsekreterarna noga med att skriva i utredningen att deras insats fick avslag från chefen.

Är det så att någon högre chef sen då inte skulle köpa den, någon budgetansvarig som säger nähä du lille vän, du får inte skicka iväg den här på den dyra behandlingen, då ser jag ju till att skriva in det i min akt. Jag kan ju inte göra avkall på mina bedömningar så, då begår jag ju tjänstefel.

Socialsekreterarna menar att de, förutom vid ett tillfälle, aldrig har fått avslag från chefen på en önskad insats och att det motiveringsarbete som krävs för att få igenom insatser av mer ingripande karaktär såsom placeringar enbart är att betrakta som positivt. Socialsekreterarna menar att utan chefernas krav på motivering hade man förmodligen använt sig av institutionsplaceringar i större utsträckning som en insats för missbrukande ungdomar. Att

institutionsplaceringarna ofta är svåra att få igenom gör att socialsekreterarna kommer på olika alternativa hemmaplanslösningar som man menar är bättre för ungdomen.

Och när dom (Läs: cheferna) börjar fråga då kan man inte lösa det här på hemmaplan? /... / Innan vi har förmedlat all oro och all ångest, det kan ju ta en vecka ibland. Vi är ju inte alltid så välformulerade och förberedda utan vill bara agera. Där kan man känna att frågorna är väldigt bra. Det är klart att vi ska motivera.

På frågan om socialsekreterarna hade gjort andra insatsval i vinjetterna om de inte hade behövt ta hänsyn till kommunens resurser menar de att de inte hade gjort detta. Istället önskar man att mer resurser hade satsats på de insatser som redan finns tillgängliga och ser en stor vinning med det projekt som förhoppningsvis inom en snar framtid ska starta i kommunen. En begränsning socialsekreterarna känner att de har är de strikta åldergränser som finns mellan UFG och ADS. Socialsekreterarna känner en svårighet i att kunna hantera de ungdomar som befinner sig i gränslandet mellan sektionerna och menar att detta är en stor brist i kommunen.

5.7.2 Karlshamns kommun

Karlshamns kommuns personal kände tidigare att deras handlingsutrymme vad gäller valet av insatser var mycket begränsad. De insatser som fanns att tillgå var samtalskontakt med socialsekreterare vid utredningsenheten, samtalskontakt på Barn- och ungdomspsykiatri samt placering i familjehem eller på institution. Idag återfinns begränsningar snarare i personaltätheten än i kommunens insatsarsenal.

Att vi känner att vi har kö på ärenden, att vi skulle vilja ta och ha mer tid, just personalmässigt hade vi haft arbete för flera till. Många gånger är vi himla dumma för vi ger så oerhört mycket av oss själva /.../ På det sättet skulle man önska att man hade lite mer personalresurser, andra lokaler skulle man önska.

Personalen är medveten om att kommunen har sparat mycket pengar i och med uppstartandet av Fridhemsgruppen men känner samtidigt att projektet inte enbart handlar om pengar. Sedan uppstartandet av Fridhemsgruppen har tvångsplaceringar minskat avsevärt i kommunen och personalen tror att man inom kommunen idag, främst från chefernas sida, helst undviker placeringar utanför kommunen. Motiveringen till en institutionsplacering ska vara oerhört stark. Personalen tror inte att detta enbart är baserat på ett ekonomiskt tänkande utan också på det faktum att institutionsplaceringar inte är bra för ungdomarna.

Personalen känner sig även begränsade vad gäller specialkompetens inom organisationen. Till utbildning för specifika metoder menar personalen att kommunen satsar oerhört lite pengar.

Kommunen har valt att satsa små medel på just utbildning för personalen inom missbruksområdet.

På frågan om personalen hade gjort annorlunda insatsval i vinjetterna om de inte hade behövt ta hänsyn till kommunens resurser blev svaret ett klart nej. Personalen känner i och med uppstartandet av Fridhemsprojektet att de inte behöver ta hänsyn till organisatoriska aspekter i sina val av insatser men medger att det inte är möjligt att köpa in insatser som inte ryms inom projektets ramar.

6. ANALYS

I följande kapitel kommer vi att analysera och fördjupa oss i undersökningens empiriska resultat. Utifrån sammanställningen av vardera vinjetts resultat har vi gjort en gemensam analys av samtliga vinjetter. Vi har även analyserat respondenternas syn på sitt eget handlingsutrymme i förhållande till sin organisation samt övriga organisatoriska aspekter som påverkar socialsekreterarna i valet av insatser.

6.1 Analys av undersökningens resultat

Klientegenskaper

Av resultaten från undersökningens vinjetter kan vi utläsa att liksom Blomqvist och Wallander (2004) menar tenderar socialarbetare att erbjuda klienter med liknande problematik olika typer av hjälp. Allra tydligast framträder detta i undersökningens andra vinjett gällande Tova och Linus där skillnader i klientegenskapen kön träder fram på ett tydligt sätt. Tova erbjuds i både Karlskrona och Karlshamns kommun någon form av fysisk aktivitet som förslag till insats vilket inte erbjuds för Linus. Av Socialstyrelsens (2004a) undersökning *Narkomanvård på lika villkor?* framkommer det att detta är ovanligt då man menar att manliga klienter oftare än kvinnliga klienter erbjuds aktivitetsinsatser. Vi härleder det faktum att Tova bedömdes vara i behov av en aktivitetsinsats till att egenskapen kön i vinjetten har interagerat med Tovas övervikt. Båda kommunerna påpekade vikten av att inte låta Tova utveckla någon form av ätstörning varför en fysisk aktivitet kan vara betydande. I undersökningen *Vad styr vårdvalen?* (2005) menar Blomqvist och Wallander att egenskapen kön har större betydelse för valet av insatser när den interagerar med andra egenskaper, i detta fall övervikt. Är det utifrån detta möjligt att konstatera att de fiktiva personerna i våra vinjetter med olika kön, men med samma missbruk och sociala situation, behandlas på olika sätt?

Egenskapen kön har en viss påverkansfaktor i undersökningens vinjetter. Dock är det svårt att avgöra om det är klientens kön eller socialarbetarens uppfattning om klientens kön som avspeglas i bedömningarna. Karlshamns kommun påstod sig inte påverkas av könet samtidigt som man i den andra vinjetten utnämnde en manlig behandlare för Linus samt en kvinnlig behandlare för Tova varför könet kan tillskrivas viss betydelse. Hedin och Leissner (2005) menar att kvinnor med missbruksproblematik ofta särbehandlas och negligeras samtidigt som kvinnor enligt Blomqvist och Wallander (2005) ofta blir prioriterade framför män. Några tecken på särbehandling eller prioritering har vi dock inte funnit belägg för i vår undersökning. De insatser som de fiktiva klienterna i vinjetterna bedömts vara i behov av har varit av samma karaktär. Vad som däremot kan noteras är att könet kan föra med sig olika förväntade egenskaper när det interagerar med klientegenskapen ålder. Kristian, 16 år, i den första vinjetten ses av Karlskrona kommun som en mogen ung kille samtidigt som Tova, 13 år, i den andra vinjetten av båda kommunerna anses vara en mogen ung flicka. Är av detta killar att uppfatta som mogna först när de uppnår en äldre ålder medan tjejer betraktas som mogna i en tidigare ålder? Av detta framgår att graden av mognad hos klienten kan ses som en påverkansfaktor för valet av insatser. Könets inverkan och påverkan i bedömningarna är svårt att helt klargöra. Egenskapen har betydelse då den interagerar med andra egenskaper i undersökningens vinjetter såsom ålder eller social situation. Att särskilja könet som en ensam påverkande faktor för bedömningen i valet av insatser är i undersökningen inte möjligt att göra.

Ålderns betydelse för valet av insatser är däremot lättare att klargöra. Blomqvist och Wallander (2005) menar att socialarbetare tenderar att prioritera yngre klienter framför äldre. Vi finner belägg för detta i vår undersökning då Karlshamns kommun uttrycker att den tredje vinjetten hade betraktats som allvarligare med en lägre ålder, ärendet hade då varit mer akut. Åldern har även betydelse i Karlskrona kommun då det gäller organisationens indelning. Hasenfeld (1983) påpekar att socialtjänsten måste utarbeta kriterier som skiljer organisationens klienter inom de olika enheterna åt. Karlskrona kommun har enligt intervjumaterialet utarbetat en alltför snäv indelning mellan enheterna ADS och UFG varför klientegenskapen ålder utgör ett hinder i valet mellan enheterna. Många gånger är det svårt för Karlskrona kommun att avgöra till vilken enhet klienten ska höra varför viktig information om klienten riskerar att gå förlorad. Vi ser även att det finns en risk att klienten och dennes behov kommer i skymundan på grund av socialtjänstens organisering. De mest omfattande insatserna i undersökningen erbjöds dock de äldsta ungdomarna som återfinns i den tredje

vinjetten. Egenskapen ålder ges således ytterligare betydelse då klienten samtidigt har ett allvarligt missbruk.

I *Vad styr vårdvalen?* (2005) menar man bland annat att heroin- och injektionsmissbrukare utgör de klienter som erbjuds de mest genomgripande och dyraste insatserna. Båda kommunerna erbjuder ungdomarna i den tredje vinjetten omfattande och ingripande insatser. Karlskrona kommun väljer att ansöka om tvångsvård för båda ungdomarna vilket ligger i linje med att injektionsmissbrukare oftare än andra erbjuds de mest kostsamma insatserna såsom institutionsvård (Blomqvist, Wallander, 2005). Karlshamns kommun erbjuder Fridhemsprojektets mest ingripande insats, haschavvänjningsprogrammet, till de ungdomar med den minst allvarliga missbruksproblematiken vilka återfinns i den första vinjetten. Detta finner vi vara förvånande då vi konstruerade den första vinjetten i tron om att den skulle leda till en mindre ingripande insats. Att Karlshamns kommun väljer just haschprogrammet kan tolkas som ett sätt att arbeta med den för kommunen mest frekvent använda drogen. Drogens betydelse har påpekats i samtliga vinjetter vare sig den har beskrivits som primär eller av sekundär betydelse. Att Karlshamns kommun väljer att klassificera missbruket i den första vinjetten som primärt behöver dock inte vara ett tecken på att missbruket för klienten är primärt, missbrukets primära beskrivning skulle likväl kunna tolkas vara av primär betydelse för organisationen. Vi anser att Karlshamns kommun har ett speciellt intresse av att bekämpa haschmissbruket då hasch är en av de mest frekvent använda drogerna i kommunen, vilket kan vara en förklaring till att kommunen väljer att satsa på missbruket i den första vinjetten. Drogen är den faktor som har gett de fiktiva vinjettpersonerna tillgång till kommunernas missbruksvård. Missbruket kan därmed ses som en skiljande faktor mellan vilka som har rätt till organisationernas hjälp och vilka som inte har det (Hasenfeld, 1983)

Sammanfattningsvis kan sägas att den egenskap som har mest genomgripande påverkan i undersökningens samtliga vinjetter är den sociala situationen. Den sociala situationen har påverkat och varit en bidragande orsak till samtliga val av insatser. Den sociala situationen har givits en speciell betydelse kanske även på grund av att vinjetterna behandlar ungdomar. Ungdomarna har familjer och nätverk runt sig varför det varit viktigt för respondenterna att i sina bedömningar påpeka vikten av den sociala situationen och nätverket. I den sociala situationen har t ex familjesituationen inkluderats. Karlshamns kommun har valt att införa mående som en klientegenskap men vi anser ändock att måendet härrör från den sociala situationen. Klientegenskaperna anses i både *Vad styr vårdvalen?* (2005) och i *Narkomanvård*

på lika villkor? (2004a) ha relativt stor betydelse för valet av insatser. Vår undersökning kan bekräftas av dessa resultat, samtliga respondenter har härlett sina bedömningar i valet av insatser till klientegenskaper. Det är därför inte möjligt att bortse från klientegenskapernas betydelse. Ingen av undersökningens respondenter har medgett att de på något vis känt sig påverkade av organisatoriska aspekter i sina bedömningar och val av insatser, vi återkommer till detta för vidare analys längre fram i undersökningen.

Organisatoriska aspekter

Av *Narkotikakommissionens slutbetänkande* från år 2000 kan man konstatera att det kommunala ansvaret för missbruksvården har inneburit att ambitionsnivån och engagemanget varierar mellan olika kommuner (Socialdepartementet, 2000). På samma sätt har vår undersökning visat att det sätt varpå kommunen väljer att organisera sin missbruksvård kan ha direkta konsekvenser för hur framgångsrik organisationen är. Detta kan ses som ett tillägg till Hasenfjelds (1983) teori om hur den människobehandlande organisationens framgång mäts genom upprätthållandet av relationen mellan klienten och socialarbetaren. En människobehandlande organisations framgång anser vi även kunna vara avhängig hur eller på vilket sätt socialtjänsten väljer att organisera sin verksamhet. Begreppet framgång är tvetydigt, det är därför svårt att kunna uttala sig om organisationernas framgång. Framgång kan beskrivas i ekonomiska termer samtidigt som framgång kan beskrivas utifrån klienternas perspektiv. Vi vill därför uppmärksamma läsaren på att vara kritisk i sitt förhållningssätt när denne läser just ordet framgång. Karlshamns kommun har dock lyckats omorganisera sin socialtjänst på ett sätt som fyller kommunens tidigare insatsbrister samtidigt som omorganiseringen har lyckats vända kommunens budgetunderskott till ett positivt resultat. Organisationen har i och med omorganiseringen blivit mer lättillgänglig för sina klienter. Även om omorganiseringen främst skapades i syfte att spara pengar har den blivit ett uttryck för att man även med knappa resurser kan utnyttja de resurser man har på ett bra och effektivt sätt. Karlskrona kommun kommer antagligen att under året starta upp sin egen form av ett liknande projekt. Kan man då dra slutsatsen att Karlshamns kommun lyckats skapa både en ekonomisk framgång samt framgång i arbetet med klienterna?

De två arbetsledare vi intervjuade för att få reda på kommunernas policy rörande missbrukande ungdomar pekade på betydelsen att i första hand, så långt det är möjligt erbjuda ungdomarna vård och behandling på hemmaplan. För att kunna erbjuda kvalificerad vård på hemmaplan har kommunerna utvecklat olika strategier där Karlshamns kommun kommit

långt i arbetet och organiserat hela sin öppenvård för missbrukande ungdomar på ett och samma ställe. Att socialarbetarna inte anser sig vara påverkade av organisationen i sina val av insatser kan kopplas till att de har skolats in i organisationens tänkande varför de numera ser organisationens policy som sina egna åsikter. Även Blomqvist och Wallander (2005) menar att socialarbetare över lag tenderar att i någon mån ”skolas in i” sin organisations arbetsplats- och bedömningskultur.

Socialarbetaren ska enligt Lipskys (1980) teori om gräsrotsbyråkrater vara en organisationsrepresentant. De socialarbetare vi mötte i kommunerna representerade sina organisationer på ett mycket effektivt sätt. Även om de sade sig inte vara styrda av kommunens policy handlade de i direkt samförstånd med policyn och frångick inte organisationens ramar och riktlinjer. Dock menar Lipsky att socialarbetaren aldrig kan vara helt underordnad organisationens krav vilket vi såg bevis för i Karlskrona kommun. Socialsekreterarna var i Karlskrona kommun noga med att klargöra sin egen bedömning utifrån om organisationen skulle avslå socialsekreterarens föreslagna insatser. Socialsekreterarna menar med detta att vid avslag från organisationen på föreslagen insats reserverar socialsekreteraren sig gentemot organisationens beslut, detta kan ses som ett tecken på att socialsekreterarna försvarar sig mot organisationens alltför snäva ramar. Med utgångspunkt från Lipskys teori kan man anta att trots att kommunens policy stundtals kan vara alltför styrande i arbetet med t ex missbrukande ungdomar finns en möjlighet till viss handlingsfrihet inom ramen för organisationens policy. De skillnader som har konstaterats i bedömningarna mellan de olika kommunerna kan hänföras till att det handlar om olika arbetsplatskulturer, för precis som Lipsky (1980) och Johansson (1992) menar är det svårt att skapa ett enhetligt socialt arbete.

Klientegenskaper och organisatoriska aspekter

Den stora frågan kvarstår dock, vad är det som i störst utsträckning påverkar socialsekreterares bedömningar i val av insatser? Vår undersökning har visat att socialarbetarna inte uppfattar sig själva som påverkade av organisatoriska aspekter i valet av insatser. Trots att ingen av undersökningens respondenter självmant medgav att de påverkas av organisatoriska aspekter i sina bedömningar och val av insatser anser vi oss kunna säga att så är fallet. Respondenterna uppgav att de inte gjorde någon skillnad i sina val av insatser vare sig det handlade om realistiska bedömningar eller om ideala bedömningar vilket stämmer väl överrens med de resultat som framkom av undersökningen *Åt var och en vad hon behöver?*

(Blomqvist, Wallander, 2004). Det enda tecken på skillnader som vi lyckats finna är när en socialsekreterare i Karlskrona kommun använde sig av det projekt, som antagligen ska starta i kommunen, som en lämplig insats till en av de fiktiva ungdomarna i vinjetterna. I denna vinjett kan man utläsa att Karlskrona kommun frångick kommunens tillgängliga insatsarsenal då de ansåg att alternativet, kommunens projekt som förmodligen startar under året, var bättre. Ställer man så de organisatoriska aspekterna mot de klientegenskaper som varit aktuella i undersökningen märker man snart att de organisatoriska aspekterna i större utsträckning styr valet av insatser. Trots att socialsekreterarna menar att de kan göra uppror mot högre uppsatta tjänstemän och att det motiveringsarbete som krävs för att få igenom en placering är nödvändigt styr organisatoriska aspekter framför klientegenskaper i valet av insatser.

Lipsky (1980) menar att gräsrotsbyråkraten har ett visst handlingsutrymme inom organisationens policy. Undersökningens respondenter håller sig väl inom de ramar som kan ses som organisationens policy. Blomqvist och Wallander (2005) pekar på att klienter med likartad problematik ofta erbjuds olikartade former av hjälp. Vi kan istället se tendenser på motsatsen, att klienter med olikartad problematik erbjuds liknande former av hjälp. De insatser som finns i kommunerna är de insatser som erbjuds de missbrukande ungdomarna i undersökningens vinjetter. Eftersom majoriteten av de insatser som erbjuds ungdomarna i vinjetterna sker på hemmaplan anser vi oss kunna härleda detta till att socialsekreterarna handlar och bedömer helt enligt kommunernas policy. Att den sociala situationen har visat sig vara den klientegenskap som har störst betydelse för valet av insatser kan bli kopplas till kommunernas policy, nämligen användandet av närhetsprincipen. Att vårda en missbrukande ungdom på hemmaplan förutsätter att hela familjen får hjälp och stöd för att behandlingen ska vara framgångsrik. Kan man därför dra slutsatsen att vilka klientegenskaper som har betydelse för valet av insatser i någon mån styrs av kommunens policy? En annan slutsats kan vara att ekonomiska hänsynstaganden inte enbart drar upp gränser för vilka insatser som faktiskt beviljas inom kommunernas missbruksvård, utan att ekonomin också kan bli ett värde i sig i det faktiska klientarbetet. Den ekonomiska aspekten verkar finnas i respondenternas sätt att tänka varför organisationens ekonomi kan tänkas utgöra en grund för bedömningarna i valet av insatser. Hemmaplanslösningar betonas i båda kommunernas policy varför de har ett stort genomslag i alla vinjetter. Att LVU-vård med institutionsplacering väljs för klienterna i den tredje vinjetten i Karlskrona kommun har att göra med hur organisationsindelningen ser ut och kan inte hänföras till att socialsekreterarna frångår policyn att behandla på hemmaplan.

Sedan Fridhemsprojektet startat i Karlshamns kommun har antalet LVU som genomförs i kommunen minskat radikalt vilket kan bero på att det idag finns fungerande hemmaplanslösningar. En annan orsak till denna reducering kan vara att ett mer ekonomiskt tänkande präglar organisationen. Kommunerna har utarbetat olika strategier för att handskas med ökande krav och minskade resurser. Fridhemsprojektet kan ses som ett lyckat försök att låta klientegenskaper få ta mer plats i socialsekreterarnas bedömningar, dock är det fortfarande inte möjligt att använda sig av andra insatser än de som idag finns tillgängliga inom projektets ramar.

Att socialsekreterarna anser sig ha ett relativt stort handlingsutrymme kan sammankopplas med Hasenfelds (1983) påstående om att det är omöjligt för organisationen att fullt ut kontrollera sina anställda på grund av bland annat hinder av laglig och ekonomisk karaktär. Respondenterna har lyckats skapa ett handlingsutrymme inom organisationens tillåtna policy genom att kunna snickra ihop hemmaplanslösningar samtidigt som de lyckas skapa relationer till klienterna trots att de på grund av begränsade ekonomiska medel har en pressad arbetssituation. Respondenterna upprätthåller därmed den människobehandlande organisationens arbete trots de, som Billquist (1999) benämner, duala kraven. Dels ska respondenterna representera sin organisation och lyckas handla på ett sätt som inte frångår organisationens ekonomiska resurser och policy samtidigt som de ska representera och verka å klienternas vägnar.

Respondenterna arbetar enligt Lipsky (1980) i det lägsta skiktet i organisationen men upprätthåller trots detta kraven från två olika håll. Trots den låga status som socialsekreteraryrket enligt Lipsky har är yrket ändå det som ensamt ansvarar för den människobehandlande organisationens framgång (Hasenfeld, 1983). Socialsekreterarna är de som ensamma ska upprätta relationer med klienterna utan att tilldelas en högre status i organisationen. Det är förmodligen på grund av de aldrig tröttnande socialarbetarna som klienternas egenskaper fortfarande har så pass stor betydelse för valen av insatser som de faktiskt har. De socialsekreterare som deltog i undersökningen kan samtliga falla under beteckningen "eldsjälar" samtidigt som de passar väl in i klyschan "rätt personer på rätt plats". Organisationens policy håller på att få allt större genomslagskraft vilket inte enbart är att betrakta som negativt. I Karlskrona och Karlshamns kommun har policyn inneburit att klienterna i största möjliga mån erbjuds hemmaplanslösningar framför externa placeringar vilket kan tolkas som ett tecken på framgång för de människobehandlande organisationerna.

Vi menar därmed att socialsekreterarnas insatsval har kommit att anpassas till olika administrativa direktiv, budgetmässiga överväganden och det befintliga behandlingsutbudets karaktär.

Om vi använder oss av Lipskys (1980) och Johanssons (1992) teori om gräsrotsbyråkrater kan de varierade insatskombinationerna i vinjetterna bero på socialsekreterarnas handlingsfrihet. Socialsekreterarna hamnar, som tidigare nämnts, mellan två krav, organisationens och klientens. För socialsekreterarna som träffar den människobehandlande organisationens ”råmaterial” (Hasenfeld, 1980) i form av levande människor är det inte enkelt att hålla ett opersonligt, distanserat förhållande till dessa klienter. Socialsekreterarna vill tillgodose både organisationens och klientens krav. Att samtliga respondenter helst ville få mer information om de fiktiva klienterna i vinjetterna innan de valde insatser för dessa kan visa på att respondenterna är intresserade av att få fram klientens åsikt om och verkligen försöka tillgodose de krav/önsknings som klienten har och inte enbart följa organisationens krav.

Eftersom socialtjänstlagen är en ramlag medför den en större flexibilitet för socialsekreterarna samtidigt som den för undersökningens kommuner har till följd att de själva ska organisera sin missbruksvård på det sätt de tror är bäst, vare sig det gäller för klienterna eller för organisationens ekonomi. Vi anser att ett lönsamhetstänkande genomsyrar både Karlskrona och Karlshamns kommuns socialtjänster hos såväl de socialsekreterare samt hos de personer med arbetsledaransvar som vi intervjuat i undersökningen. Med detta lönsamhetstänkande är det möjligt att organisera en missbruksvård som dels tillgodoser klienternas behov samtidigt som vården blir kostnadseffektiv. För undersökningens kommuner är det viktigt att använda tillgängliga resurser på rätt sätt för att uppnå effektivitet för såväl klienterna som organisationen.

Trots kommunernas geografiska närhet med ett avstånd på endast sex mil emellan sig återfinns olika sätt att tänka och handla inom organisationerna. Kommunerna har hittills inte fört diskussioner med varandra eller valt att på något sätt samordna sin missbruksvård.

7. SLUTDISKUSSION

Syftet med denna uppsats var att undersöka och analysera vad som påverkar socialsekreterares val av insatser inom missbruksvården för ungdomar i Karlskrona och Karlshamns kommun. Vi har belyst det faktum att socialsekreterarna i undersökningen till stor

del är styrda av kommunernas policy och befintliga behandlingsutbud samt att klienter med olikartad problematik erbjuds likartade former av hjälp. Inom vardera kommun beslutar man om liknande insatser i samtliga av undersökningens vinjetter vilket tyder på att socialsekreterarna i någon mån är styrda av de organisatoriska aspekterna och att dessa i sin tur avgör vilka klientegenskaper som blir viktiga för valet av insatser.

Samtliga av undersökningens respondenter uppgav att de inte påverkats av organisatoriska aspekter i sina val av insatser. Vi anser att detta skulle kunna härledas till att respondenterna vill ge en bild av sitt yrkes autonomi. Den låga status Lipsky (1980) anser karakteriserar socialsekreteraryrket skulle kunna höjas märkbart om socialsekreterare hade haft en större autonomi i sitt arbete. Att själva kunna vara med och påverka utgången i det man arbetar med anses som statushöjande i flera yrken, t ex i läkaryrket. Att dessutom kunna hävda sin yrkeskunskap till den grad att man inte är styrd av någon annan handlar om att påpeka sitt yrkes professionalitet. Är det med andra ord så att socialsekreterarna genom att hävda att de inte påverkas av sin organisation i sina beslut framhäver sin autonomi och därmed höjer sin status? Att benämna sig som icke påverkad av den organisation man arbetar i leder oss till att tro att socialarbetarna gör ett ”tyst” uppror mot den organisation inom vilken de är anställda.

Påståenden om att inte vara påverkade av organisatoriska aspekter skulle även kunna hänföras till att socialsekreterarna helt enkelt inte är medvetna om att de är påverkade av sin organisation i sina bedömningar och val av insatser. Istället skulle de kunna beskrivas som ”inskolade” i sin egen organisations sätt att tänka och tycka i ärenden. Har de ”skolats in” i sin organisation till den grad att organisationens policy har implementerats i socialsekreterarnas eget sätt att tänka och handla? Kan det i sådana fall vara så att undersökningen väcker en medvetenhet hos socialsekreterarna som inte enbart är av positiv innebörd? Att påpeka att de utför det arbete som Lipsky (1980) kategoriserar som ett lågstatusyrke skulle kunna innebära att socialsekreterarna med detta når en medvetenhet de inte tidigare haft. Som talesättet lyder; varför väcka den björn som sover?

För vårt kommande yrkes framtid anser vi det vara av stor vikt att känna till vilka faktorer som påverkar en i sitt arbete. Även om man som socialsekreterare till mångt och mycket instämmer i sin egen organisations policy och riktlinjer är det betydelsefullt att förhålla sig kritisk och alltid tänka efter innan man gör en bedömning. Därmed är det inte sagt att de personliga värderingarna får ta överhand i yrket.

Att kommunerna inte på något sätt drar nytta av sin geografiska närhet anser vi vara synd. Kommunerna har valt att organisera sin missbruksvård för ungdomar på olika sätt vilket gör att de skulle kunna dra stor nytta av varandra i framtiden. Vi tänker främst på det faktum att heroin har spridit sig i Karlshamns kommun men än så länge inte i Karlskrona. Kommunerna skulle här kunna samarbeta kring gemensamma insatser för att förhindra att heroinet sprider sig österut i länet. Karlskrona kommun ska även under året starta upp ett nytt projekt där man samlar kompetensen från de olika sektionerna inom förvaltningen till en gemensam ungdomsgrupp. Att rådfråga Karlshamn som under två års tid har drivit öppenvårdsprojektet Fridhem skulle kunna tänkas vara en god idé för Karlskrona kommun.

Vi valde att använda oss av vinjettmetoden för att kunna genomföra vår uppsats. Vinjetterna samt den kompletterande intervjuguiden var av avgörande betydelse för att kunna översätta respondenternas svar till en analys. Vi använde således de kompletterande intervjuerna för att höja undersökningens validitet. Vi anser att vi genom våra vinjetter samt uppföljande intervjuer har kunnat få reda på och redogöra för undersökningens frågeställningar. Med de kompletterande intervjuerna anser vi oss ha fått en djupare förståelse för respondenternas svar och därmed kunnat fördjupa analysen mer än vad vi annars skulle ha kunnat göra. Jämfört med en kvantitativ metod har vi, med hjälp av vår intervjuguide, fått en mer nyanserad bild av respondenternas svar samt av de organisationer i vilka de arbetar. Vad som däremot kan hänföras till ett validitetsproblem skulle kunna vara att samtliga respondenter efterfrågade fylligare och mer innehållsrika vinjetter, man menade att det blir mer komplicerat att göra en verklig bedömning utan att veta klienternas egen inställning.

Vi valde att konstruera tre grundvinjetter som sedan varierades i egenskapen kön vilket resulterade i tre manliga och tre kvinnliga klienter. Vi ville med detta försöka se om könet hade någon inverkan på socialsekreterarna i undersökningen i bedömningen för valet av insatser. Vi tilldelade den ena socialsekreteraren i respektive kommun manliga klienter samt kvinnliga klienter för den andra socialsekreteraren, socialsekreterarna ombeddes att inte tala med varandra om vinjetterna. Vi märkte dock efter genomförda intervjuer att Karlshamns kommun frångått instruktionerna och diskuterat vinjetterna med varandra, detta märktes tydligt i den tredje vinjetten där insatserna i stort sett är identiska för både kvinnan och mannen. Vi kunde därmed inte med undersökningens vinjetter mäta könsaspektens betydelse för valet av insatser i Karlshamns kommun.

Vi vill påpeka för läsaren att våra resultat enbart kan sägas vara giltiga för undersökningens vinjetter och är ingen generell tolkning av socialtjänsten i respektive kommun. Den generella tolkningen blir svår att göra då det kommer till klientegenskaperna. Det är svårt att mäta relevansen i det respondenterna uttalar sig om kring klientegenskaperna eftersom det till mångt och mycket kan handla om respondenternas egna uttryck och känslor.

Källförteckning

Andersson, Berit (1991) *Att förstå drogmissbruk – praktiken, situationen, processen*. Lund: Arkiv Förlag.

Andersson, Christina (1995) *Marias barn – om ungdomars väg in i missbruk av alkohol och andra droger*. Stockholm: Sober Förlag.

Billquist, Leila (1999) *Rummet, mötet och ritualerna. En studie av socialbyrån, klientarbetet och klientskapet*. Göteborg: Institutionen för socialt arbete.

Blomqvist, Jan, Wallander, Lisa (2004) *Åt var och en vad hon behöver? En vinjettstudie av socialarbetares bedömningar och val av insatser vid missbruksproblem*. Stockholm: Socialtjänstförvaltningens Forsknings- och Utvecklingsenhet, rapport nr 8.

Blomqvist, Jan, Wallander, Lisa (2005) *Vad styr vårdvalen? En faktoriell survey av faktorer som predicerar val av insats inom socialtjänstens missbruksvård*. Stockholm: Stockholms stads Forsknings- och Utvecklingsenhet, rapport nr 3.

Halvorsen, Knut (1992) *Samhällsvetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur.

Hasenfeld, Yeheskel (1983) *Human Service Organizations*. New York: Prentice Hall Inc.

Hedin, Ulla-Carin, Leissner, Tom (2002) "Inledning" i Hedin U-C, Leissner T (red). *Könsperspektiv på missbruk*. Bettna: Bjurner och Bruno.

Jergeby, Ulla (1999) *Att bedöma en social situation – tillämpning av vinjettmetoden*. Stockholm: Socialstyrelsen, Centrum för utvärdering av socialt arbete.

Johansson, Roine (1992) *Vid byråkratins gränser. Om handlingsfrihetens organisatoriska begränsningar i klientrelaterat arbete*. Lund: Arkiv Förlag.

Karlskrona kommun (2005) *Enkätundersökning 2005 – Karlskronaungdomarnas tobaks-, alkohol- och andra drogvanor*. Karlskrona: Karlskrona kommun.

Kristiansen, Arne (1999) *Fri från narkotika. Om kvinnor och män som har varit narkotikamissbrukare*. Vaxholm: Bjurner och Bruno.

Lipsky, Michael (1980) *Street- Level Bureaucrats. Dilemmas of the individual in public services*. New York: Russel Sage Foundation.

Norström, Carl, Thunved, Anders (2005) *Nya sociallagarna*. Stockholm: Nordstedt Juridik AB. Artonde upplagan.

Oscarsson, Lars (2000) ”Den socialtjänstbaserade missbrukarvården under 1990-talet – förutsättningar, utveckling och behov” i Szebehely M (red). SOU 2000:38, *Välfärd, vård och omsorg*. Stockholm: Fritzes.

Socialdepartementet (2000) SOU 2000:126, *Vägvalet – den narkotikapolitiska utmaningen*. Stockholm: Fritzes.

Socialstyrelsen (2004a) *Narkomanvård på lika villkor? En studie av förhållanden som kan ha betydelse vid val av insatser inom narkomanvård*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2004b) *Nationella riktlinjer för missbrukarvård*. (Elektronisk) Tillgänglig: <<http://www.sos.se/socialtj/indfam/natrikt.htm>> (2006-04-19).

Svensson, Bengt (2002) ”En jämförelse mellan tvångsvård för män och kvinnor” i Hedin U-C, Leissner T (red). *Könsperspektiv på missbruk*. Bettna: Bjurner och Bruno.

Thurén, Torsten (1991) *Vetenskapsteori för nybörjare*. Stockholm: Liber AB.

Vinnerljung, Bo (1998) ”Socialt arv” i Denvall V, Jacobsen T (red). *Vardagsbegrepp i socialt arbete. Ideologi, teori och praktik*, Stockholm: Nordstedts Juridik AB.

Intervjuguide

Frågor till socialsekreterarna

- Vilka insatser har kommunen att erbjuda missbrukande ungdomar?
- Vilken policy har ni i kommunen gällande missbrukande ungdomar?

Uppföljande frågor till vinjetterna för respektive socialsekreterare

- Motivera och resonera kring de insatser du valt i vinjettfallen.
- Hur har du tänkt?
- Vilka förhållanden i vinjetten var viktiga för din bedömning av insatser?
(Ålder, kön, drog, missbrukets varaktighet, social situation)
- Varför har du valt just den/de insatsen/insatserna?
- Vilka förhållanden i kommunen var viktiga för din bedömning av insatser?
- Skulle du ha gjort liknande bedömningar i fallen om du **inte** behövt ta hänsyn till de resurser som finns tillgängliga i kommunen?
- Om nej, vilken insats hade du då erbjudit ungdomen?
- Hade du gjort samma bedömning om vinjetterna skildrat missbrukande killar/tjejer?

Generella frågor vid val av insatser

- Vad påverkar era bedömningar i val av insatser?
- Känner ni er påverkade av kommunens policy i era val av insatser? /Känner ni er påverkade av organisationen ni arbetar i vid valet av insatser?
- Vilket inflytande har kommunens ekonomiska förutsättningar i valet av insatser?
- Hur tror ni kommunens tidigare erfarenheter av missbrukande ungdomar med liknande problematik påverkar valet av insatser?

Frågor till personer med arbetsledaransvar inom respektive organisation

Generella frågor om missbrukssituationen bland ungdomar i kommunen

- Hur ser er organisation ut när det gäller missbrukande ungdomar?
- Vilka insatser har kommunen att erbjuda missbrukande ungdomar?
- Vilken policy har ni i kommunen gällande missbrukande ungdomar?
- Hur många missbrukande ungdomar finns uppskattningsvis i kommun, vilken är den vanligaste insatsen till dessa ungdomar?
- Vilken är den vanligaste narkotikaklassade drogen bland ungdomar i kommunen?
- Hur upplever du missbrukssituationen vara bland ungdomar i kommunen?